

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Romana Ambrožová

Anglické výpůjčky v čínském jazyce

English Loanwords in the Chinese Language

Praha 2011

vedoucí práce:
Mgr. Štěpán Pavlík

Za přínosné a inspirující konzultace děkuji svému vedoucímu práce, Mgr. Štěpánu Pavlíkovi.
Poděkování patří také mé rodině a přátelům, kteří mě po dobu psaní práce podporovali.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 6. 2011

Romana Ambrožová

Anotace:

Práce se zabývá popisem anglických výpůjček v čínštině. Věnuje se problémům souvisejícím s jejich integrací do cílového jazyka, pozastavuje se nad dějinami přejímání slov v čínštině a rozebírá současné tendence při přejímání cizích slov do čínštiny. Práce dále ukazuje, jak jsou výpůjčky kategorizovány západní a čínskou lingvistikou a zaměřuje se také na jazykové změny v procesu půjčování.

Annotation:

The presented paper is devoted to the description of English loanwords in Chinese. It describes the problems connected to their integration into the target language and it also introduces a short history of borrowing in Chinese and the current tendencies in borrowing foreign words into Chinese. This paper also shows the classification of loanwords according to both Western and Chinese linguistics and focuses on language changes in the process of borrowing.

Klíčová slova:

Lexikologie, výpůjčky, lingvistika, čínština.

Key words:

Lexicology, loanwords, linguistics, Chinese language.

OBSAH

ÚVOD	6
1. PŮJČOVÁNÍ VÝRAZŮ	8
1.1 Výpůjčky v kontextu slovní zásoby	8
1.2 Proces půjčování a jeho důvody	10
1.3 Integrace výpůjček a četnost půjčování	12
1.4 Půjčování slov v čínských dějinách do 20. století	17
1.5 Současné tendence při přejímání cizích slov do čínštiny	18
1.6 Čínština v kontextu angličtiny jako globálního jazyka.....	19
1.7 Výpůjčky a sociologie jazyka	22
2. KLASIFIKACE VÝPŮJČEK.....	24
2.1 Euroamerická klasifikace.....	24
2.2 Čínská klasifikace	27
3. VÝPŮJČKY V KONTEXTU JAZYKOVÉ ZMĚNY	32
3.1 Změny na základě odlišné fonologie	32
3.2 Morfologické a syntaktické změny	33
3.3 Sémantické změny	35
ZÁVĚR	39
POUŽITÁ LITERATURA	42
PŘÍLOHY	45
Seznam anglických výpůjček v čínštině	45
Seznam vybraných obchodních značek v čínštině.....	49

ÚVOD

Čínštinu dnes užívá jako rodný jazyk přibližně 1 231 milionů lidí, čímž drží primát mezi nejrozšířenějšími jazyky světa. To dokládá americký časopis *Ethnologue* ve své tabulce mapující velikosti jednotlivých jazykových komunit, kde až ve velkém početním propadu za čínštinou uvádí španělštinu a na třetí místo dosazuje angličtinu s 328 miliony uživatelů (Lewis 2009). Angličtina se v minulém století stala nevlivnější lingvou frankou, tedy jazykem, který je šířeji využíváný nad rámec rodilých mluvčích¹. Je více než zřejmé, že v posledních desetiletích tak dochází k živému kontaktu anglických a čínských jazykových komunit, jehož důsledkem je mimo jiné i jazyková výměna. Věda a technika, politika, ekonomika, mezinárodní obchod, náboženství, média, zábavní průmysl, to všechno jsou oblasti, které mají vliv na současný jazyk a zajišťují jeho neustálou proměnlivost. Kulturní koncepty anglicky mluvících zemí se postupně internacionalizují a slova, která je zastupují, jsou potom přejímána do jiných jazyků. Touto interakcí mezi dvěma nejvýraznějšími světovými jazyky, čínštinou a angličtinou, se bude zabývat i tato bakalářská práce.

Pro přehlednost bude rozdělena do třech hlavních kapitol: Půjčování výrazů, Klasifikace výpůjček a Výpůjčky v kontextu jazykové změny. V první kapitole budou výpůjčky zařazeny do kontextu slovní zásoby a zaměříme se na důvody, které vedou k procesu půjčování slov, jejich četnost a způsob integrace do cílového jazyka. Část kapitoly bude také věnována stručnému přehledu půjčování slov v čínských dějinách do doby 20. století, na něž budou navazovat pojednání o současných tendencích při přejímání cizích slov do čínštiny a o statutu čínštiny v kontextu angličtiny jako globálního jazyka. Poslední část první kapitoly se bude zabývat výpůjčkami v kontextu sociologie jazyka, ve které se mimo jiné pokusíme zmapovat závislost věku a společenského statutu na užívání výpůjček. Ačkoliv již v průběhu první kapitoly nastíníme zásadní typy a charakteristiky výpůjček, detailnější rozbor bude učiněn až v kapitole druhé, jež se bude věnovat přístupu klasifikace výpůjček západní a čínskou jazykovědou. Konečně třetí kapitola bude pojednávat o jazykových změnách, ke kterým dochází při procesu půjčování. V prvé řadě nás budou zajímat změny na základě odlišné fonologie, podíváme se i na případné změny v oblasti morfologie a syntaxe a v závěru kapitoly rozebereme změny sémantické.

Na samotném konci práce bude uveden abecedně seřazený seznam anglických výpůjček, které byly užity v této práci, přičemž každá jednotka bude obsahovat výraz anglický, český, výslovnost v *pīnyīnu* 拼音, zápis ve znacích a typ výpůjčky. Po tomto

¹ Status lingvy franky bývá obvykle „udělen“ mluvčími jazyka, který nejvíce ovlivňuje dobu, ve které žijí. Jakýkoliv jazyk, který se stal lingvou frankou, bývá prvotně určen pro mezinárodní obchod, ale může být přijat také pro kulturní výměnu informací či v diplomacii.

seznamu bude následovat zvláštní tabulka s přepisy několika zahraničních obchodních značek, ve které bude uveden název firmy, výslovnost v *pīnyīnu*, zápis ve znacích a typ výpůjčky.

Pro přepis čínských výrazů bude použita standardní hlásková abeceda *pīnyīn* a ve velké většině bude u transkripce slova uveden i zápis ve zjednodušených znacích. Pokud nám půjde striktně o mapování fonetických změn (např. v tabulce shrnující výslovnostní změny v převodu z angličtiny do čínštiny), znaky uvádět nebudeme.

Ačkoliv měla autorka k dispozici vlastní sadu výpůjček, které sesbírala při stáži v ČLR a následně je konfrontovala se slovníkem *Hànyǔ Wàiláicí* a populárně-naučnou příručkou *Wàiláicí – dárén 365 xiliè*, nestačilo to k tomu, aby byl z těchto dat vytvořen reprezentativní výzkum. Z těchto důvodů se uchýlila k sebrání výsledků ve výzkumu výpůjček hlavně ze sekundárních zdrojů, které podrobila vlastní analýze. Práce má tedy spíše sloužit jako komentované shrnutí a porovnání dosavadních zjištění různých autorů a jako základ pro další výzkum v této oblasti. V průběhu psaní práce však autorka narazila na problém klasifikace výpůjček euroamerickou jazykovědou, jejíž závěry se nezdály být pro tu čínskou stoprocentně aplikovatelné. Rovněž se zde tedy pokusí zhodnotit, zda a případně do jaké míry je západní model klasifikace slov přejatých kompatibilní s čínštinou.

1. PŮJČOVÁNÍ VÝRAZŮ

1.1 Výpůjčky v kontextu slovní zásoby

Přirozený jazyk chápeme jako systém, jehož jednotlivými aspekty se zabývají disciplíny jako fonologie (hláskosloví), morfologie (tvarosloví), syntax (skladba), lexikologie (nauka o slovní zásobě) a sémantika (nauka o významech slov). Pro nás bude z hlediska zkoumání půjčování výrazů z cizího jazyka důležitá především slovní zásoba, kterou se zabývají lexikologie a sémantika.

Definovat čínské slovo je poměrně nesnadným úkolem, vezmeme-li v úvahu pouhý fakt, že do 20. století ještě v čínštině termín „slovo“ ani neexistoval. Užívalo se pouze výrazu *zì* 字 (znak) a teprve až s počátkem orientace Číny na Západ se začalo užívat nového termínu *cí* 词. Jaký je tedy vztah mezi slovem, znakem, morfémem a slabikou? V čínštině odpovídá jednomu znaku (grafému) ve velké většině jeden morfém. Ten je nejmenší jazykovou jednotkou, která je spojením sémému (významové sféry) a sylabému (fonologické sféry). Základní fonologickou jednotkou čínštiny je slabika, která opět ve velké většině odpovídá jednomu morfému (Zádrapa 2009: 37). Výjimkou jsou však mj. transliterované výpůjčky z cizích jazyků, kde i víceslabičné výrazy je nutno chápat jako jeden morfém. Jak bylo uvedeno výše, v čínštině již existuje termín pro „slovo“ – *cí*. Zatímco například pojem *hóngniǎo* 红鸟 (červený pták) je možné rozložit na dva znaky, dva morfémy a dvě slova (bylo by tedy lepší zapsat jej jako *hóng niǎo*), *hónghuā* 红花 (světlice) lze oproti tomu rozdělit na dva znaky, dva morfémy, ale pouze jedno slovo, poněvadž narozdíl od *hóng niǎo* není možné nahradit žádný z morfémů jiným, aniž by byl porušen původní idiomatický význam (Packard 2004: 15-16). Slovo tedy v čínštině narozdíl od západních jazyků není intuitivním pojmem. Je to koncept importovaný ze Západu a jako takový se nutně vztahuje více právě k jazykům západním. Intuitivním pojmem (tzv. sociologickým slovem) je v čínštině morfém, který je v drtivé většině reprezentován znakem. My se však budeme držet Packardova chápání čínského slova jakožto slova syntaktického, tedy *cí*.

Celkový počet slov v slovní zásobě čínštiny není snadné v současné době určit. V největším čínském znakovém slovníku *Hànyǔ dà zìdiǎn* najdeme 55 000 znaků. Tento údaj je však značně zavádějící, neboť jeho podstatnou část tvoří tzv. různopsaní, nářeční znaky, místní jména nebo i nezvyklé znaky vyskytující se ve jménech osob. Čínští vědci se proto pokusili sestavit tabulku moderních znaků, přičemž hlavním vodítkem jim byla četnost výskytu jednotlivých znaků. Dostali se tak ke konečnému počtu 10 000, což se také shoduje s

počtem znaků obsažených v nejrozšířeněji užívaném slovníku pro školy a veřejnost, *Xīnhuá zìdiǎn* (Zádrapa 2009: 31-32).

Z aktivního a pasivního užívání slovní zásoby vyplývá její členění na jádro a proměnlivou část. Jádrem slovní zásoby je základní slovní fond každého jazyka. Slova náležejících do této základní slovní zásoby je relativně málo, ale zato jsou užívána často. Jejich frekvence činí asi 90% celého počtu užívaných slov. Větší část slovní zásoby je proměnlivá a neustále se vyvíjí tím, že některá slova vycházejí z užívání, zastarávají, a naopak jiná slova jsou nově tvořena, získávají nové významy nebo jsou přejímána z cizích jazyků. K přejímání pojmenování z cizích jazyků (půjčování) dochází neustále, poněvadž je nutné brát v úvahu neustálou potřebu pojmenovávání nových skutečností, vyplývajících z rozvoje lidského poznání. Tato slova postupně procházejí procesem formální adaptace, tedy přizpůsobení cílovému jazyku, a to v rovině výslovnostní, grafické, gramatické a slovtvorné a stávají se zdrojem rozšiřování slovní zásoby. Hranice mezi jádrem a proměnlivou částí jsou plynulé a mění se s vývojem potřeb pojmenování.

Většina slov ve slovní zásobě má pouze funkci pojmenovavací a nepojí se k nim žádné vedlejší příznaky. Jsou to slova neutrální, která lze použít v různých oblastech vyjadřování. Ostatní slova ve slovní zásobě se vyznačují dalšími vedlejšími příznaky, které někdy mohou omezovat jejich užívání v určitých oblastech, neboť se jedná např. o slova citově zabarvená, zastaralá, řídká, přejatá z cizích jazyků, odborné termíny, poetismy, slova patřící do jiných než spisovných útvarů jazyka apod. Obvykle náleží tyto výrazy do proměnlivé části slovní zásoby, zatímco jádro je tvořeno slovy neutrálními (Svobodová 2003). Podle typu vedlejšího příznaku můžeme rozdělit slova do několika rozličných vrstev, z nichž nejvíce nás nyní zajímá vrstva slov cizích.

V současnosti existuje zhruba 6000 rozdílných jazyků, přičemž každý z těchto jazyků má svou vlastní slovní zásobu skládající se z tisíců slov (Trask 1996: 17). Mluvčí všech jazyků jsou navíc v kontaktu s mluvčími jiných jazyků, což se dá dnes tvrdit dokonce i o národech žijících na vzdálených ostrovech v Pacifiku, které byly dříve po staletí izolovány. V důsledku toho je každý jedinec v situaci, kdy je užitečné naučit se určité výrazy z lexika jiné jazykové komunity a zákonitě tak dochází k jazykové výměně.

Slova přejímaná z cizích jazyků nazýváme výpůjčky. Jak Trask (1996:18) vtipně poznamenává, nejde o výstižný termín, neboť zdrojový jazyk dále půjčené slovo používá a cílový jazyk jej zase nemá v úmyslu vrátit. Rozlišujeme mezi slovy přizpůsobenými (adaptovanými) – v češtině jde např. o výrazy typu „gymnázium“, „džez“ nebo „skútr“, u nichž je užíván počeštěný pravopis a běžně se skloňují podle českých deklinačních vzorů – a

nepřizpůsobenými – v češtině jsou to např. „whiskey“, „happy end“ nebo „fair play“, která zůstávají nesklonná, pouze bývají zařazována k některému ze jmenných rodů a píší se původním pravopisem. Slova přejatá do cílového jazyka mohou být různého stáří, některá i několik set let stará. Někdy došlo již k tak silnému zdomácnění, že je již jako cizí slova mluvčí určitého jazyka necítí, v jiných případech patří slova k běžným lexikálním prostředkům, ale stále je u nich zřetelný určitý rys cizosti, jenž se může projevat například užíváním hlásek a písmen, která se v domácích slovech nevyskytují (Svobodová 2003).

1.2 Proces půjčování a jeho důvody

Půjčování výrazů je přirozenou součástí kulturní a jazykové výměny (Weinreich 1964: 5). Jde o jednu z nejčastějších metod získávání nových slov a můžeme s jistotou tvrdit, že k tomuto jevu dochází ve všech jazykových komunitách (Trask 1996: 18). Každá jazyková komunita nějakým způsobem interaguje s jinou – obchodují spolu, vyměňují know-how, ovlivňují se v oblasti náboženství, válečném umění či dokonce v módě. Takovéto šíření věcí a zvyků studují etnologové a nazývají jej kulturní difuzí (Bloomfield 1979: 445).

Bloomfield (1979: 444-461) rozlišuje výpůjčky kulturní, intimní a dialektické. Do prvního typu zahrnuje výpůjčky, které byly vypůjčeny z odlišného jazyka, druhým typem rozumí slova, která pocházejí z odlišného jazyka, ale jehož mluvčí jsou obyvateli stejného státu (k této situaci nejčastěji dochází v důsledku dobytí území cizím národem či v důsledku migrace obyvatelstva) a konečně třetí typ se vztahuje k výrazům, jež jsou přejímány v rámci stejné jazykové komunity. Věcně ovšem dodává, že ne vždy můžeme mezi jednotlivými kategoriemi stanovit jasnou hranici. Některé jazyky, ačkoliv jejich mluvčí bývají považováni za příslušníky odlišných jazykových komunit, si jsou natolik podobné, že by je bylo možné považovat pouze za uživatele dvou dialektů. Naopak jindy je jazyková komunita natolik široká, že v jejím rámci funguje celá řada vzájemně mnohdy nesrozumitelných jazyků, což je právě případ čínské jazykové komunity². Nás v této práci ovšem spíše zajímá interakce mezi angličtinou a standarní čínštinou, tzv. *pǔtōnghuà* 普通话³, takže se budeme pohybovat pouze v oblasti Bloomfieldových kulturních výpůjček.

² Někteří lingvisté mají za to, že čínština existuje pouze jako celá jazyková skupina a nikoli jako jeden jazyk, přičemž tato skupina bývá někdy označována jako „jazyky sinické“. Skupina sinických jazyků se dále rozpadá na jednotlivé sinické jazyky: tedy na to, čemu se tradičně říká „čínské dialekty“ nebo přesněji „skupiny čínských dialektů“ (Sehnal 2006).

³ Jde o společný jazyk čínského národa, jehož fonetickým standardem je pekingská výslovnost, základním dialektem severní nářečí a mluvnickým standardem jsou vzorová díla napsaná současnou psanou čínštinou.

Zaměříme se nyní na zdánlivě prostou skutečnost, jakým způsobem se slovo ze zdrojového jazyka dostane do lexika toho cílového. Pro ilustraci si představme uživatele čínštiny, který je buď bilingvní nebo má jistou znalost angličtiny, což jsou základní předpoklady pro uskutečnění procesu půjčování (Katamba 2001: 194). Ze své zkušenosti s kontaktem s druhým jazykem může uvést do své rodné jazykové komunity určitý výraz, který bude znít cize, přičemž sám uživatel si s největší pravděpodobností ani nebude jistý, zda ono slovo již ve svém rodném jazyce slyšel či jej použil už někdy předtím. Není také výjimkou, že několik mluvčích zcela nezávisle na sobě přijde se stejnou inovací. Pro potřeby dalšího zkoumání musíme ovšem jasně rozlišovat mezi takovýmto jednorázovým uvedením slova a jeho následným opakováním stejným a ostatními mluvčími (Bloomfield 1979: 445). V případech řídké, příležitostné výpůjčky, která je v anglické literatuře označována termínem „nonce borrowing“, se nepředpokládá, že se bude v jiných souvislostech opakovat.

Proces, při kterém se z cizího slova stane výpůjčka, je postupný. Jako pravé výpůjčky jsou označovány ty, jež jsou fonologicky, morfologicky a syntakticky zcela integrované do druhého jazyka. Fantini (1985: 146) rozlišuje dva typy výpůjček, tzv. čisté a upravené („pure“ a „adjusted“). Jak název napovídá, u čistých výpůjček si slovo ponechává všechny rysy zdrojového jazyka, ty upravené se přizpůsobují strukturálním kritériím jazyka cílového. Bloomfield (1979: 449) rozlišuje mezi třemi druhy jazykové integrace: slova, která si ponechávají cizí fonologii, slova částečně integrovaná do druhého jazyka a slova plně integrovaná, u kterých si mluvčí často ani neuvědomují, že nejde o původní výrazy. Lingvista, který se zajímá o původ slov, bude i posledně jmenovaný typ striktně klasifikovat jako výpůjčku (srovnej postoj čínské jazykovědy při klasifikaci výpůjček níže).

Důvodem pro půjčování výrazů často bývá skutečnost, že se v určitém jazyce objeví sémantická mezera, tzn. že v určitém jazyce neexistuje žádné slovo, které by vyjadřovalo význam výpůjčky. Výpůjčky se také často vztahují k většinové kultuře zdrojového jazyka, protože čím méně je jednotka kulturně vázaná, tím menší je pravděpodobnost, že v cílovém jazyce existuje již hotové synonymum (Fantini 1985: 150). Příkladem nám může být výraz *mǐlǎoshǔ* 米老鼠 (Myšák Mickey). Toto slovo má jasné americké kořeny, v čínštině tedy evidentně nemohl žádný ekvivalent existovat a výraz tedy musel být vypůjčen. Jako výpůjčky se proto také velice často kategorizují transkripce místních názvů, obchodních značek, slangových termínů či dokonce pozdravů (Fantini 1985: 152). Je však nutné mít na vědomí, že ke každému zobecnění existují výjimky a protikladné příklady a motivace pro půjčování slov tedy nemohou být zcela generalizovány (Romaine 1995: 64-67).

Dalším z častých důvodů půjčování bývá prestiž určitého jazyka – méně „prestižní“ jazyky si půjčují výrazy od „prestižnějších“ jazyků (Bloomfield 1979: 476), přičemž tento proces může být znesnadněn dalšími faktory, např. chtějí-li určití mluvčí zachovat čistotu rodného jazyka (Hill and Hill 1986: 103-117). Takovéto půjčování je pro mluvčí praktické – předpokládá se, že prestižními jazyky mluví mocní a bohatí lidé a schopnost ovládnout alespoň některé výrazy takových jazyků je potom pokládáno za osobní výhodu.

K půjčování dále dochází v případech, kdy si mluvčí užíváním lexika zahraničního původu vytváří svou vlastní image či jej užívá jako eufemismů (Trask 1996: 39). My jsme se kupříkladu v Číně setkali s případem, kdy čínská mluvčí raději sáhla po anglické výpůjčce „WC“, než aby použila domácí výraz *cèsuǒ* 厕所, a dokonce jej preferovala i před eufemistickým domácím⁴ *xǐshǒujiān* 洗手间 (doslova „místnost pro umývání rukou“).

1.3 Integrace výpůjček a četnost půjčování

V čínštině najdeme o poznání méně anglických výpůjček než v indoevropských jazycích nebo dokonce v japonštině, k jejímuž zápisu slouží mimo jiné dvě fonetické slabičné abecedy. Jazyková genealogie a typologie tedy zřejmě nemohou být důvody pro relativně malý počet anglických přejatých slov v čínštině. Domníváme se, že se tak děje v souvislosti se specifickým vztahem čínštiny k morfému, který je v tomto slabičném jazyce narozdíl od angličtiny mnohem více cítěn (viz první kapitola o Packardově definici morfému jako čínského sociologického slova). Dále je nutné brát v úvahu, že Čína je značně rozmanitá, a to jak geograficky, tak jazykově, takže trvá mnohem déle, než se určitá výpůjčka v takovéto obrovské komunitě skutečně adaptuje, standardizuje a rozšíří (Cheng 1985 in Hall-Lew 2002: 13).

Vraťme se nyní k našemu příkladu čínského mluvčího, který do svého rodného jazyka uvede anglický výraz. Může se stát, že mluvčí bude vyslovovat anglické slovo přesně podle fonetických pravidel angličtiny. Pokud však použije takto neadaptovaný výraz, dělá to většinou jen ve velice neformálních situacích a spíše pro legraci. Několik tamějších mluvčích dokonce prohlásilo, že pokud člověk užívá ve své promluvě angličtinu příliš nebo v nevhodné situaci, může se jevit jako domýšlivý. Pravděpodobnější tedy je, že si uživatel výraz přizpůsobí tak, aby slovo příliš nevyčnívalo z fonetické struktury čínštiny, nahradí určité fonémy jinými a některé eliminuje či naopak přidá (více viz kapitola Změny na základě odlišné fonologie). Například „humour“ (humor) tak přetvoří na *yōumò*, poněvadž čínština

⁴ Je dokonce možné, že se jedná o kalk z „washroom“.

nedovoluje užití slabik /hju:/ či /mə/. Takováto fonetická substitute se může zpočátku razantně lišit od uživatele k uživateli a od situace k situaci do té doby, než dojde k masivnějšímu rozšíření a následně výslovnostní standardizaci. (O ostatních druzích výpůjček, které se tvoří doslovným překladem slov ze zdrojového jazyka viz kapitola Klasifikace výpůjček). V případě takového kontaktu mezi dvěma extrémně odlišnými fonetickými systémy mohou být výsledky fonetické substitute pro členy zdrojové jazykové komunity velice překvapující (Bloomfield 1979: 446).

Na počátku mívá výpůjčka neurčitý jazykový status. Předtím, než se formálně adaptuje a přijme ji větší část společnosti, si ji každý jedinec v rámci stejné řečové komunity přizpůsobí jiným způsobem (Romaine 1995: 59). Mezi mluvčími stejného rodného jazyka se může lišit míra užívání určité výpůjčky a to, jakým způsobem hodnotí integrovanost výpůjčky do své slovní zásoby (Katamba 1994: 200). Haugen (1953 in Romaine 1995: 59) říká, že výpůjčka bývá často nejprve do cílového jazyka uvedena v takové fonetické formě, která co nejvíce odpovídá fonetické formě slova ve zdrojovém jazyce. V průběhu času, kdy výpůjčku užívá čím dál větší počet lidí, dojde k nahrazení cizích elementů domácími tak, že na konci procesu je výpůjčka zcela foneticky adaptována. Z toho lze vyvodit, že fonetická integrace jednotlivých výpůjček je přímo úměrná četnosti jejich užívání (Poplack a Sankoff 1984 in Romaine 1995: 61). V čínštině jde například o výpůjčku „email“, jejíž foneticky adaptovaná verze zní *yīmèi'ér* 伊妹儿. Nežádka k tomuto procesu dochází i u názvů zahraničních firem – kupříkladu jméno známé rakouské klenotnické firmy Swarovski lze v čínštině vyslovovat jak v jejím originálním znění, tak v její foneticky přizpůsobené verzi *shīhuáluòshìqí* 施华洛世奇. V psané čínštině bývá tato adaptovaná verze většinou uváděna dohromady s originálním názvem, ovšem v případě čínského názvu pro Samsung, *sānxīng* 三星, bývá spíše upřednostňována čínská varianta.

Během výzkumu, které se zaměřují na stupeň integrace konkrétních výpůjček do druhého jazyka (např. Poplack and Sankoff 1984 in Hall-Lew 2002: 6), jsou klíčovými ukazateli frekvence jejich užívání, nahrazování výpůjček domácími synonymy, morfofonémická a syntaktická integrace (přizpůsobení zvukovému a mluvnickému systému zdrojového jazyka) a to, jakým způsobem mluvčí jednotlivé výpůjčky přijímají. Pro potřeby této práce nás zajímají hlavně anglické výpůjčky v jednojazyčných čínských komunitách Čínské lidové republiky (ČLR), v nichž je frekvence užívání výpůjček značně nižší než u komunit bilingvních⁵ (Poplack a Sankoff 1984 in Hall-Lew 2002: 12). Zaměření se na

⁵ I v nich je ovšem průměrný podíl výpůjček v jednotlivých promluvách pouze jednaprocentní (Poplack, Sankoff a Miller 1988 in Hall-Lew 2002: 11).

výpůjčky v monolingvních komunitách má tu výhodu, že můžeme snadněji určit, jak se příslušné výrazy adaptovaly do širší společnosti. Integrovanost výpůjček do jejího lexika lze zhodnotit právě identifikováním výrazů, které užívá větší skupina lidí spíše než zkoumáním toho, jakým způsobem se vyjadřují jednotlivci. Statistiky předpokládají, že takový výzkum povede k velmi malému počtu výsledných slov. Poplack, Sankoff a Miller spočítali, že pouhých 0,83% výrazů v určité promluvě zahrnovalo výpůjčky a z tohoto počtu jen 7% mohlo být s jistotou prohlášeno za skutečně rozšířené v dané komunitě. Takové malé množství výpůjček napovídá, že v jakékoliv studii zaměřené na aktuální projev se integrované výpůjčky objeví pouze jednou či dvakrát. Příležitostné výpůjčky (nonce borrowings), u nichž se nepředpokládá, že se budou v jiných souvislostech opakovat, nebyly ve výzkumech monolingvním mluvčím známy (Weinreich 1964: 11).

Existuje obecné tvrzení, že narozdíl od syntaxe, která má nejmenší tendenci být přejímána, v lexikální oblasti dochází k půjčování mnohem častěji. Weinreich (1968 in Romaine 1995: 64) říká, že čím více je morfém syntakticky vázán (tj. čím více má pouze gramatický význam), tím méně je pravděpodobnější, že bude vypůjčen jiným jazykem. V rámci lexikální kategorie jsou půjčovány nejčastěji tzv. otevřené slovní druhy (open-class words/ content words/ lexical words), u kterých se slovní zásoba jazyka v průběhu času mění. Jde o podstatná jména, což jsou nejméně vázané slovní druhy, potom významová slovesa, přídavná jména, příslovce a citoslovce. Ty se potom půjčují častěji než uzavřené slovní druhy (closed-class words/ function words/ grammatical words) jako předložky, spojky, pomocná slovesa, zájmena nebo členy (Katamba 2001: 194).

Hall-Lew (2002: 32-35) na základě rozhovorů s rodilými mluvčími převážně z oblasti Kunmingu a Pekingu hodnotila míru integrovanosti anglických výpůjček do čínštiny. Důležitým ukazatelem pro ni byla existence a míra užívanosti čínských synonym. Účastníci interview byli tázáni, zda určité výpůjčky znají a jestli je osobně užívají. Výzkum ukázal, že většina dotazovaných byla schopna dané výrazy identifikovat. Deset z dvaceti sedmi dotazovaných uvedlo, že termíny *pàidui* a *bās(h)ì* znají, ale osobně je nepoužívají. Nejméně čtyři potom prohlásili to samé o výpůjčkách *xuéjiā* 雪茄 (doutník), *kāfēiyīn* 咖啡因 (kofein), *pái* 排 (koláč), *yújiā* 瑜伽 (joga), *pūkè* (karty; od 'poker' – pokr), *léishè* 雷射 (laser) a *zhòng jīnshǔ* 重金属 (heavy metal). Dvanáct respondentů ovšem dokonce vůbec netušilo, co znamená výraz *tuōkǒuxiù* 脱口秀 (talk show). Výrazy jako *kělè* 可乐 (cola), *hànbǎobāo* 汉堡包 (hamburger), *yīntèwǎng* 因特网 (internet), *hāi*, *bās(h)ì* a *kù* byly známy pouze respondentům mladším čtyřiceti let, přičemž *kù* používali mladí dokonce častěji než standardně rozšířené *hěn hǎo* 很好.

Pokud určité výpůjčky měly i domácí synonymum, byli mluvčí rovněž dotazováni, které z výrazů preferují (pokud mezi nimi činí rozdíl). Většina respondentů uvedla, že každou variantu z trojice synonym *hāi/nǐ hǎo*, *báibái/zàijiàn*, *dís(h)ì/chūzūchē* užívá stejnou měrou. Dotazy směřovaly i na dvojici výrazů *gōnggòng qìchē* a *bās(h)ì*⁶, zde ale nejde o úplná synonyma, neboť *bās(h)ì* se spíše užívá pro označení malých, soukromých autobusů, zatímco *gōnggòng qìchē* pro autobusy velké, veřejné. Synonymem pro *bās(h)ì* by tak spíše mohlo být *kèchē* 客车.

Účastníci interview byli také dotazováni, zda jim výpůjčka zní jako domácí nebo cizí slovo (tzn. že bylo testováno, zda si jsou vědomi, že se jedná o výpůjčku). Většina respondentů uvedla, že *dísīkē*, *pàiduì*, *báibái* a *kǎlāOK* 卡拉 OK (karaoke) jsou cizího původu, zatímco *kǎpiàn*, *xìtǒng* 系统 (systém), *níngméng* 柠檬 (citron) a *luóji* 逻辑 (logika) vnímali jako plně integrovaná čínská slova. Nejednoznačné odpovědi byly zaznamenány pouze u výrazu *làngmàn* 浪漫 (romantika, romantický), kdy polovina dotazovaných považovala výpůjčku za cizí slovo a polovina ji označila již za integrovanou. Pozoruhodný byl poznatek o slovech *dísīkē*, *kǎlāOK* a *pàiduì*, jež byla velkým počtem mluvčích označena za výrazy, jež mají pravděpodobně původ hongkongský, taiwanský nebo japonský spíše než anglický.

Podívejme se zpět na Fantiniho (1985: 146) systém dělení výpůjček, kde staví do kontrastu čisté a upravené výpůjčky, tedy ty, jež si uchovávají všechny rysy zdrojového jazyka a ty, jež se přizpůsobují strukturálním kritériím cílového jazyka. Ve světle tohoto dělení Hall-Lew vyslovila domněnku, že všechny výpůjčky jsou upravené a pouze několik málo jich je čistých (*email*, *party*). Na základě Bloomfieldových třech kategorií – výpůjčky s nepřizpůsobenou fonologií, částečně přizpůsobené a zcela přizpůsobené výpůjčky – stanovila, že výše zmíněné Fantiniho čisté výpůjčky spadají do Bloomfieldovy první kategorie, většina výpůjček potom může být označena jako částečně přizpůsobená a konečně slova jako *xìtǒng*, *níngméng* a *kǎpiàn* lze považovat za zcela přizpůsobené. Zde se ovšem dostáváme k problému, zda jsou výše nastolená kritéria pro určení integrovanosti přejatých slov vůbec vhodná pro popis čínštiny. Pokud si vezmeme jako příklad výraz „OK“, který je v čínštině hojně užíván, každému mluvčímu bude jasné, že se nejedná o domácí čínské slovo a dle těchto kritérií bychom jej museli zařadit mezi výpůjčky nepřizpůsobené a čisté. Neměla by pro něj tedy ani platit definice upravené výpůjčky, tedy takové, jež se přizpůsobuje strukturálním kritériím cílového jazyka. Víme však, že Číňané s výrazem „OK“ zacházejí

⁶ Obzvláště v Hong Kongu je módní upřednostňovat anglickou výpůjčku *bās(h)ì* 巴士 před čínským synonymem *gōnggòng qìchē* 公共汽车 / *kèchē* 客车 a anglické *báibái* 拜拜 před domácím *zàijiàn* 再见.

stejným způsobem, jakým by manipulovali s mnoha jinými domácími dvojslabičnými výrazy: O 不 OK? OK 了/ O 了 . (OK? Jo.) podobně jako 知不知道? 知道了. (Víš to?/ Znáš to? Vím./ Zním.). Vidíme, že „OK“ je naprosto integrováno do čínské syntaxe a má-li tedy kritériem integrovanosti být používání výpůjčky v různých syntaktických konstrukcích, bylo by velmi problematické nazývat ji nepřizpůsobenou. Podobně má-li kritériem integrovanosti být schopnost jednotlivých slabik výpůjček účastnit se vytváření nových slov, pak by *bās(h)ì* 巴士 muselo být nutně klasifikováno jako přizpůsobená výpůjčka, neboť s *bā* lze také nakládat jako se zkráceným morfémem, jenž je schopen tvořit další složeniny, např. *dàbā* 大巴 (velký autobus). Podobně potom funguje i zkrácený morfém *dí* 的 z výrazu *dís(h)ì* 的士, jenž může vytvořit spojení *dǎdī* 打的 (vzít si taxi).

Zde lze v podstatě vyvodit závěr, že západní klasifikace není pro čínštinu příliš vhodným nástrojem pro další analýzu, neboť kromě výše uvedených důvodů navíc vůbec nebere v úvahu znakovou povahu čínského písma. Kupříkladu dle Fantiniho dělení tak do čistých výpůjček spadá pouze mizivé procento všech anglických výpůjček a bylo by tedy přínosnější držet se podrobnější kategorizace, jak uvidíme v kapitole o čínské klasifikaci přejatých slov.

Ve výzkumu byly rovněž zjišťovány důvody, které jednotlivé mluvčí vedly k užívání čistých anglických výpůjček. Respondenti se shodli na tom, že v určitých situacích je zkratka jednodušší použít čistou anglickou variantu. Často je tak upřednostňovali nejenom před jejich domácími synonymy, ale dokonce i před upravenými výpůjčkami. Vezměme si pro příklad trojici synonym *email*, *yīmèi'ér* 伊妹儿 a *diànzǐ xìnjiàn* 电子信件. Dotazovaní řekli, že nejčastěji používají variantu *email*, kterou upřednostňovali dokonce i před počínštelým *yīmèi'ér*. Sama Hall-Lew se nad tímto jevem pozastavuje a vyslovuje hypotézu, že je pravděpodobné, že tuto upřednostňovanou tendenci mohou ovlivňovat ještě další faktory než pouze snadná a rychlá výslovnost. My sami můžeme tvrdit, že jsme se v ČLR s takovým častým užíváním slova *email* nesetkali, užívána byla spíše varianta (*diànzǐ*) *yóujiàn* (电子)邮件.

Poslední otázky byly směřovány na odhady mluvčích, kdy byly jednotlivé výpůjčky do čínštiny uvedeny (před r. 1980, od r. 1980, od r. 1990). Většina respondentů souhlasila, že *yīntèwǎng*, *kù*, *pàiduì*, *kǎpiàn* a *hāi* byly do čínštiny uvedeny v posledních dvaceti letech. Slova jako *kāfēi*, *mótuōchē*, *yáogǔn*, *díshìní* a *báibái* potom do čínštiny vstoupila údajně v posledních třiceti letech a *xuějiā* a *níngméng* už před rokem 1980. Určité odpovědi se lišily v závislosti na věku dotazovaných. Například respondenti starší třiceti let řekli, že *màikèfēng* a

làngmàn byly užívány již před rokem 1980, zatímco mladší respondenti prohlašovali, že se tyto výpůjčky do čínštiny dostaly později. Tento případ naznačuje, že míra integrace výpůjček se vztahuje nejen k samotnému faktu, jak dlouho byl výraz v cílovém jazyce používán, ale rovněž k věku jednotlivých mluvčích.

1.4 Půjčování slov v čínských dějinách do 20. století

Podívejme se blíže na lexikální periodizaci čínštiny tak, jak to činí Tai a Chan (1999: 234). Markantní údobí, během kterých docházelo k procesům půjčování výrazů, směřují do dvou hlavních etap, pozdně hanské až raně tangské a etapy po opiových válkách (1839 – 42).

Pokud se jen letmo podíváme do učebnice čínských dějin, nemůžeme přehlédnout fakt, že Čína měla vždy bohaté kontakty s nehanskými etniky. Počátkem dynastie Han začala do čínštiny proudit řada slov, které Číňané převzali od středoasijských národů. Mezi taková slova patří např. *pútáo* 葡萄 (hroznové víno), *bōli* 玻璃 (sklo) nebo *shīzi* 狮子 (lev). S příchodem a rozvojem buddhismu přibližně v období pozdní dynastie Han do rané dynastie Tang čínština přijímala mnoho buddhistických termínů, např. *fó* 佛 (Buddha), *púsà* 菩薩 (Bóddhisattva). Navíc na základě buddhistických konceptů vznikaly nové složeniny jako *yīnguǒ* 因果 (predurčený osud, karma) nebo *yīnyuán* 因缘 (predurčený vztah). Během pozdní dynastie Ming do rané dynastie Qing začala mít Čína kontakty s evropskými zeměmi, což vyústilo v další vlnu procesu půjčování slov. Mezi zdroje jazykové výměny se tak řadil i rozvoj křesťanství ve východní Asii. Šíření angličtiny je připisováno křesťanským misionářům z Evropy a Spojených států, pod jejichž vlivem byly vytvořeny nové kalky jako *dìlǐ* 地理 (zeměpis), *liánbāng* 联邦 (federace) nebo *hánghǎi* 航海 (navigovat), z qingské doby pocházejí výpůjčky *yāpiàn* 鴉片 (opium) nebo *gōngsī* 公司 (společnost) (Hall-Lew 2002: 15).

Po opiových válkách byla Čína vystavena intenzivnímu kontaktu se západní vědou, technikou, hospodářstvím a vojenskými a politickými systémy, což mimo jiné zapříčinilo další obrovský rozkvět jazykových výpůjček. Vznikaly nové kalky jako *tiělù* 铁路 (železnice) a do čínštiny vnikaly nové transliterace, např. *kāfēi* 咖啡 (káva) nebo *shāfā* 沙发 (pohovka). Velice důležitou kapitolou jsou i tehdejší výpůjčky z japonštiny, jež zahrnují *shèhuì* 社会 (společnost), *kēxué* 科学 (věda) nebo *jiěfàng* 解放 (osvobodit) (Tai a Chan 1999: 234).

1.5 Současné tendence při přejímání cizích slov do čínštiny

Ačkoliv existuje mnoho druhů a poddruhů výpůjček, v zásadě je třeba rozlišovat hlavně mezi výpůjčkami transliterovanými (kopírujícími zvuk), kalky (kopírujícími význam, doslovné překlady) a výpůjčkami hybridními⁷ (kombinujícími oba předchozí prvky).

V současné době se při překladu importovaných konceptů a vytváření nových výrazů v čínštině zpravidla sahá po již existujících čínských znacích narozdíl od minulých století, kdy bývaly vytvářeny znaky nové, především přidáním určitého radikálu k již existujícímu znaku (např. *kāfēi* 咖啡 či *bōli* 玻璃). Čistými transliteracemi jsou například *mǎsàikè* 马赛克 (mozaika), *bǐjīnǐ* 比基尼 (bikiny) nebo *nǐlóng* 尼龙 (nylon), stejný postup bývá volen i při překladu zahraničních vlastních jmen či místních názvů. Setkáme se tak s americkými prezidenty *bùshí* 布什 (Bush) či *àobāmǎ* 奥巴马 (Obama) a v zeměpisném atlase můžeme vyhledat *bālí* 巴黎 (Paříž) či *yīlǎng* 伊朗 (Írán).

Při překládání technických a mezinárodních vědeckých termínů naopak převažuje metoda kalkování. Na Západě, kde jsou neologizmy nezdědka vyjadřovány pomocí původně řeckých či latinských afixů, se volí ustálené slabiky typu *fǎn* 反 (anti; doslova „opačný, protikladný“), *huà* 化 (-izace, -izovat; doslova „změnit“) nebo *zhǔyì* 主义 (-izmus; doslova „doktrína“) ve slovech *quánqíúhuà* 全球化 (globalizace) či *zīběnzhǔyì* 资本主义 (kapitalismus). To samozřejmě pro Číňany znamená zjednodušení porozumění jednotlivým novotvarům, ale na druhou stranu složitou orientaci v odborných západních textech.

V souvislosti s upřednostňováním typicky čínských slabik se mnohdy upouští od čistě foneticky tvořených výpůjček. Ve 20. letech minulého století tak bylo v Shanghai oblíbeno slovo *délùfēng* 德律风 (telefon), ale později se převládající formou stalo *diànhuà* 电话 (doslova „elektrická konverzace“). To samé platí o dvojicích *démóklāxī* 德谟克拉西 a *mínzhǔ* 民主 (demokracie; doslova „vláda lidu“) nebo *díkètūiduō* 狄克推多 a *dúzáizhě* 独裁者 (diktátor; doslova „ten, který sám rozhoduje“). Ve snaze o počínštění cize znějící výpůjčky se vždy nemusí nahradit všechny znaky, například fonetické *yīnggélán* 英格兰 (England, Anglie) bylo postupně přetvořeno na *yīngguó* 英国. Ponechán byl zkrácený morfém *yīng*, jenž byl doplněn morfémem *guó* (země). Podobnou tendenci lze vysledovat i u původně fonetického *sàkèsīfēng* 萨克斯风 (saxofon), jež má nyní preferovanou formu *sàkèguǎn* 萨克管 (zbytkový morfém *sàkè*; *guǎn* = trubice). Ne vždy se však čínská verze ujme. Foneticky

⁷ Terminologie není jednotná. Například Havránek s Jedličkou (2002: 183) chápou hybridní výpůjčky jako takové výrazy, ve kterých jsou spojeny složky cizího a domácího původu, jako např. „ekopotraviny“ či „retrosukně“.

vytvořený moderní termín *màikèfēng* 麦克风 (mikrofon) je mluvčími stále preferován před nově vytvořeným čínským ekvivalentem *huàtǒng* 话筒 (doslova „trubice na mluvení“). Čistě kalkovanými výrazy jsou potom *lánáyá* 蓝牙 (Bluetooth, doslova „modrý zub“) či název počítačového gigantu *píngguǒ* 苹果 (Apple, doslova „jablko“).

Veliké oblibě se těší výpůjčky hybridní. Ty jsou buď složeny zčásti ze slabik kalkovaných a zčásti transliterovaných (*bīngqílín* 冰淇淋 = zmrzlina/ ice-cream; *bīng* = led/ice, *qílín* = transliterované „cream“) nebo se volí transliterované slabiky tak, aby disponovaly vlastnostmi kalku za účelem poukázání na jejich původní význam (*tuōlājī* 拖拉机 = traktor; *tuō, lā* = táhnout a *jī* = stroj). Tento způsob přejímání cizích slov je nesmírně populární při překládání názvů zahraničních obchodních značek, např. *bēnténg* 奔腾 (Pentium, doslova „uhánějící“) či *sàibǎiwèi* 赛百味 (Subway Restaurants, doslova „to, jež předčí sto chutí“). V souvislosti s nesmírnou oblíbeností internetu (*yīntèwǎng* 因特网 samo o sobě je hybridní výpůjčkou, kde *wǎng* = síť) se do čínštiny dostávají pojmy jako *hēikè* 黑客 (hacker, doslova „černý host“) nebo *bùluògē* 部落格 (blog, doslova „propojené kmeny“).

V čínských periodikách, televizi či na webových stránkách už lze také najít případy tzv. *zìmǔcí* 字母词, tedy slov, pro jejichž zápis je spolu se znaky použito i písmen z latinské abecedy. *Sān-G-shǒujī* 三 G 手机 znamená „mobilní telefon třetí generace“ (*sān* = tři, *shǒujī* = mobilní telefon), *IT-jìè* IT 界 zase „internetové prostředí“ (*jìè* = svět), *W-shídài* W 时代 „bezdrátová generace“ (*W* = wireless, *shídài* = generace) a *hòu-PC-shídài* 后 PC 时代 „postinternetová generace“ (*hòu* = za). Výjimkou nejsou ani zkratky složené výhradně z písmen latinky jako *HSK* (*Hànyǔ shuǐpíng kǎoshì* 汉语水平考试, Zkouška z čínského jazyka) či *GB* (*guóbiāo* 国标, státní norma).

1.6 Čínština v kontextu angličtiny jako globálního jazyka

V úvodu jsme sice uvedli, že čínská jazyková komunita je největší na světě, je však třeba dodat, že v souvislosti s postavením angličtiny jakožto soudobé lingvy franky nelze čínštinu považovat za nejrozšířenější světový jazyk (Bloomfield 1979: 57). Trask (1996: 20) poznamenává, že se angličtina stala nejprestižnějším jazykem světa a že v současné době funguje hlavně jako zdrojový jazyk. Slouží dále jako úřední jazyk v 53 zemích světa⁸ a její zvládnutí se stalo symbolem statutu velké části světového obyvatelstva. David Crystal (1997:

⁸ V roce 1996 byla angličtina úředním jazykem „pouze“ v 37 světových zemích.

2-7) nastiňuje obrázek angličtiny jako globálního jazyka: jazyk se stává globálním v tom případě, hraje-li důležitou roli ve všech zemích světa. Takováto role může zahrnovat buď přiřknutí onomu jazyku oficiální status či jej učinit prioritní cizí řečí, která se nejdříve vyučuje ve školách. Status globálního jazyka tak neurčuje počet rodilých mluvčích⁹, ani jeho případná snadná akvizice, není to ani fakt, že by jazyk „hezky zněl“, nýbrž jde spíše o politickou, ekonomickou a vojenskou moc země, která je s určitým jazykem spjata. Spojené státy se staly největší vojenskou světovou velmocí, Čína je vojenskou světovou velmocí číslo dvě. Je zřejmé, že jazyková změna, ke které dochází a bude docházet v důsledku jazykového kontaktu těchto dvou mocností, se stane velice důležitým tématem.

Dnes se angličtina učí jako cizí jazyk po celém světě a často jde o první cizí jazyk, se kterým se dítě setká. Čína je toho zářným příkladem, neboť jde o zemi s největším počtem studentů angličtiny jako cizího jazyka na světě (udává se 250-350 miliónů). Přibližně před třiceti lety začala čínská vláda vyžadovat, aby se všichni středoškoláci učili anglicky. Nyní se proto angličtina začíná vyučovat už na základních školách a někteří cílevědomí a majetnější rodiče dokonce posílají své děti do anglických školek. Čínské univerzity také požadují, aby všichni vysokoškoláci, jež se ucházejí o bakalářský titul, zvládli College English Test (CET) s minimální úspěšností 60%. Třída, kde je vyučován cizí jazyk, je konkrétním příkladem jazykového kontaktu, kde mluvčí vědomě a aktivně integrují slovní zásobu cizího jazyka do rodného, aby si jej upevnili a procvičili. Stejně jako jsou bilingvní mluvčí nositeli výpůjček, existuje velká pravděpodobnost, že i studenti angličtiny přenesou anglickou terminologii do svých rodných jazykových komunit. Ačkoliv v ČR neexistují významné anglicko-čínské komunity, vysoký počet studentů angličtiny napovídá, že v čínštině rovněž existuje vysoký počet anglických výpůjček.

Katamba (2001: 191) rozlišuje mezi přímými a nepřímými výpůjčkami. Přímou výpůjčkou rozumí výraz, který se dostal z jednoho zdrojového jazyka do cílového, zatímco pod pojmem nepřímá výpůjčka chápe výraz, jenž se do cílového jazyka dostal postupně přes jazyků několik. Přímé výpůjčky potom podléhají menší fonologické změně než nepřímé, jež často projdou několika transliteracemi, a proto jejich původ není příliš snadné rozeznat. Do čínštiny se tak řada anglických výpůjček dostala přes japonštinu nebo také čínštinu mluvenou na Taiwanu.

Samotná angličtina si v průběhu dějin půjčovala celou plejádu výrazů, Trask (1996: 11) říká, že dokonce více než polovina anglických slov je vypůjčených, přičemž slova byla do

⁹ Crystalova statistika (1997: 4-5) říká, že téměř čtvrtina světové populace má určitou kompetenci v anglickém jazyce či jím mluví plynně (tehdy počet mluvčích čítal 1,2 až 1,5 biliónů lidí), zatímco čínštinou (ve všech jejích variantách) mluví „pouze“ 1,1 biliónů lidí.

angličtiny půjčována z „prestižnějších“ jazyků jako francouzština nebo němčina. I v této práci budeme zmiňovat a analyzovat mnoho slov z angličtiny, jež mají původ v jiných jazycích, ovšem nyní jsou už považovány za pevnou část jejího lexika. Jde například o slova sauna, jazz, Muslim, čokoláda (chocolate) nebo pizza, které původně pocházejí z finštiny, západoafrických jazyků, arabštiny, aztéčtiny (jazyka nahuatl) a italštiny, které se do angličtiny mnohdy dostaly ještě přes další jazyky, např. španělštinu nebo francouzštinu. My však přesto pro účely této práce považujeme takové výpůjčky za anglické, neboť si je čínština vypůjčila právě v důsledku kontaktu s angličtinou (je velice nepravděpodobné, že by si čínština vypůjčila výraz pro „čokoládu“ z aztéčtiny). Jediným případem, kdy si zcela nejsme jisti, zda výpůjčka pochází skutečně z angličtiny nebo se do čínštiny dostala ještě přes jiný jazyk, jsou výpůjčky, které přišly z japonštiny. Například *kāfēi* (káva) je podobnější francouzskému výrazu „café“, zatímco japonský termín se výslovností více blíží anglickému „coffee“. Není tedy zcela jisté, zda bylo *kāfēi* vypůjčeno přímo z francouzštiny nebo z angličtiny přes japonštinu.

Kulturní výpůjčky nás informují o tom, co jeden národ naučil druhý. Francouzština tak třeba zásobuje světové jazyky výrazy týkající se módy, kosmetiky či luxusních výrobků, italština zase hudebními a gastronomickými termíny, japonština výrazy týkajícími se válečných strategií nebo němčina například svébytnými filozofickými pojmy (Bloomfield 1979: 458). To zákonitě vytváří určité stereotypy o povahách jednotlivých národů (Katamba 2001: 217). I výpůjčky z čínštiny se dají shrnout do zhruba tří oblastí: 1/ jídlo a pití (宫宝/保 *gōngbǎo* – kungpao, 乌龙 *wūlóng* – oolong, 荔枝 *lìzhī* – liči, 人参 *rénshēn* – ženšen), 2/ filozofie a esoterika (阴阳 *yīnyáng* – jang/yin, 风水 *fēngshuǐ* – fengshui, 道 *dào* – tao, 气 *qì* – chi) a 3/ bojová umění (武术 *wǔshù* – wushu, 太极 *tàijí* – taiji, 少林 *shàolín* – shaolin), přičemž oblast jídla a pití nezřídka doplňují výrazy z kantonštiny (např. *chop suey* nebo *dim sum*)¹⁰. Kontakt čínštiny a angličtiny byl od počátku motivován ekonomickými a politickými vztahy, což se nezměnilo ani s vlivem Spojených států, jež se navíc postaraly o šíření americké popkultury. To se samozřejmě reflektuje i v povaze anglických výpůjček v čínštině, jež se vztahují nejčastěji k oblasti politiky, ekonomiky, vědy a techniky, popkultury a zábavního průmyslu.

¹⁰ Důvodem pro existenci kantonských výpůjček v angličtině je skutečnost, že raný kontakt mezi Čínany a Evropany se děl právě v oblastech kolem přístavů na jihu Číny, kde se hovoří kantonštinou.

1.7 Výpůjčky a sociologie jazyka

Příslušnost k určité sociální třídě (socioekonomický status), kontakt s určitými sociálními sítěmi, věk a pohlaví jsou považovány za hlavní ukazatele při zkoumání jazykových odlišností jednotlivců (Romaine 2000: 64-87). Všechny tyto faktory je nutné zvážit i při výzkumech zaměřujících se na užívání výpůjček a jejich četnost a můžeme směle předpokládat, že mezi různými skupinami mluvčích zaznamenáme různé typy a různý počet přejatých slov.

Mougeon a Beniak (1988 in Romaine 1995: 66), kteří se zaměřovali na zkoumání bilingvních komunit, zjistili, že lidé z vyšších společenských vrstev užívají výrazně méně výpůjček než lidé nižšího společenského statutu. Srovnajme výsledky jejich studie se závěry bleskového výzkumu Hall-Lew (2002), který provedla v ČLR. Míra vzdělanosti a s tím související stupeň znalosti angličtiny mají rozhodující vliv na užívání anglických výpůjček. Pokud tedy můžeme dát rovnítko mezi vzdělanost a vyšší sociální třídu, dojdeme k závěru, že se v Číně setkáváme spíše s opačným trendem, kdy větší množství anglických výpůjček užívají ve svých promluvách spíše lidé ze středních a vyšších vrstev.

Angličtina je používána čínskými mluvčími pro dosažení určitých sociolingvistických efektů. Záliba v užívání anglických výrazů obzvláště mladšími, moderními mluvčími napovídá, že takovéto chování ukazuje na společenský status a je výrazem sebeidentity. Pokud konstatujeme, že úroveň znalosti angličtiny se přímo vztahuje k užívání anglických výpůjček v čínštině, vyplývá z toho, že užívání výpůjček se stává společenským ukazatelem, jenž se zase přímo vztahuje k úrovni vzdělání a společenskému postavení. Angličtina je dnes v Číně značnou částí obyvatelstva považována za prestižní jazyk, což se projevuje také způsobem, jakým je používána ve společnosti.

Hall-Lew zkoumala rovněž četnost užívání jednotlivých výpůjček v závislosti na věku mluvčích. Všeobecně se dá říci, že velké množství výpůjček jako *kělè* 可乐, *kāfēi* 咖啡 a *āsīpǐlín* 阿司匹林 byly užívány všemi věkovými skupinami, zatímco například *pàiduì* 派对, *kù* 酷 a *báibái* 拜拜 užívali spíše mladí lidé. Slova, která by používali výhradně starší lidé, nikdo z respondentů nevedl. Zajímavé odpovědi byly dány opět v souvislosti se slovem *làngmàn* 浪漫, kdy přesně polovina dotazovaných stanovila, že je užíváno všemi lidmi a druhá polovina naopak tvrdila, že se jedná o výraz užívaný výlučně mladými. Tato stanoviska zřejmě odráží skutečnost, že mluvčí často spojují užívání určitých slov se zvyky jednotlivců. V tomto případě zřejmě došlo k situaci, kdy mladí lidé nahlíželi „romantiku“ jako něco

určeného pro mladou generaci a v důsledku toho popřeli, že by slovo užívali i starší lidé (vyskytly se dokonce odpovědi, že slovo *làngmàn* nebylo užíváno před rokem 1980).

Obecně však není možné tvrdit, že jsou určité výpůjčky užívány výhradně mladou generací. Kupříkladu jeden z respondentů (65) uvedl, že užívá všechny výpůjčky z daného seznamu kromě *yīntèwǎng* 因特网 a *tuōkǒuxiù* 脱口秀. Také narozdíl od ostatních dotazovaných předpokládal, že mnoho výpůjček bylo do čínštiny uvedeno dříve (tedy před rokem 1980). Důležitým ukazatelem v souvislosti s tímto respondentem byl ovšem fakt, že mnoho let studoval angličtinu.

Závěry Hall-Lew vedou k hypotéze, že lidé, kteří se učí příslušný cizí jazyk, budou užívat výpůjčky z tohoto jazyka častěji než monolingvní mluvčí. To koresponduje s výzkumy Poplack, Sankoffa a Millera (1988 in Hall-Lew 2002: 37), že bilingvní mluvčí či jedinci s jistou kompetencí v druhém jazyce bývají importéry lexikálních inovací. Ačkoliv žádný z respondentů nebyl skutečně bilingvní, pouze tři z 36 dotazovaných (všichni byli starší 40 let) se nikdy neučili anglicky. Tito tři lidé potom uvedli, že anglické výpůjčky používají znatelně méně. Přiznáváme ale, že reprezentativnost výběrového souboru je zde značně zpochybnitelná a byla by proto potřeba udělat mnohem větší výzkum za účelem zpracování jakékoliv statistiky, přičemž je nutné, aby se výzkumu zúčastnili i lidé s nižším či minimálním vzděláním.

Hall-Lew dále prováděla interview s čínskými studenty v USA. Studenti původem z Taiwanu, jenž je mnohem otevřenější západním vlivům než ČLR, tak vykazovali vyšší frekvenci užívání anglických výpůjček než obyvatelé Číny. Byly jim známé i výrazy jako *gālí* 咖喱 (*kari*)¹¹ nebo *fǎlǎo* 法老 (*faraon*). Vzhledem k tomu, že tato interview byla prováděna v USA, je logické, že byli dotazovaní s angličtinou mnohem více obeznámeni a dal se tak i předpokládat nález vyššího počtu výpůjček v jejich slovní zásobě.

¹¹ V současné době je již tato výpůjčka dle našich zkušeností běžně rozšířená i v ČLR.

2. KLASIFIKACE VÝPŮJČEK

2.1 Euroamerická klasifikace

Lingvisté ze Západu principiálně rozlišují výpůjčky transliterované (kopírující zvuk), kalky (kopírující význam, doslovné překlady) a výpůjčky hybridní (kombinující oba předchozí prvky), přičemž jednotlivé práce na toto téma mohou používat mírně odlišné, podrobnější nebo naopak stručnější přehledy. Za klasické jsou již dnes v této oblasti označovány studie Wenera Betze, Einara Haugena a Uriela Weinreicha, přičemž všechna teoretická stanoviska vychází z Betzovy nomenklatury (Miller, Vandome a McBrewster 2009: 1). Způsob, jakým se dle něj výpůjčky dostávají do cílového jazyka, je trojí :

1. Importace

a) Cizí slovo

Jde o výrazy, které ještě neprošly procesem formální adaptace a jde tedy o výpůjčky nepřizpůsobené (angl. whiskey → šp. whiskey, něm. Weltanschauung → angl. weltanschauung). V čínštině se zde jedná pouze o úzce vymezenou skupinu slov psaných latinkou jako např. „W.T.O.“, „email“, „party“ nebo „CD“, které v některých situacích čínští mluvčí preferují před domácími *shìmào zǔzhǐ*, *diànzǐ yóujiàn*, *wǎnhuì* a *guāngpán*. Zvyšující se počet slov psaných latinkou je možné vysledovat obzvláště v čínských periodikách, je však třeba mít na paměti, že transliterace a kalky, které rozebereme níže, stále jednoznačně zůstávají upřednostňovanými metodami přepisu.

b) Výpůjčka (v užším slova smyslu)

Je to integrovaná forma cizího slova, jež bylo foneticky (a ortograficky) přizpůsobeno cílovému jazyku (fr. musique → angl. music, fr. chauffeur → šp. chófer). V čínštině jde o celou řadu oblíbených výpůjček, které jsou již narozdíl od kategorie cizích slov (1a) zapisovány znaky. Transliterované výpůjčky se foneticky více či méně shodují jak ve zdrojovém, tak v cílovém jazyce a jde tedy o slova, jež kopírují zvuk. Tyto výpůjčky se v cílovém jazyce skládají z jednotek, které jsou zvukově i významově nejbližší původnímu slovu zdrojového jazyka. Tak například čínské *āsīpǐlín* 阿司匹林 znamená „aspirin“, *bǐjīnǐ* 比基尼 zase „bikiny“ a *mó(tè)(r)* 模特(儿) značí slovo „model/ka“. *Báibái* 拜拜 je navíc prakticky identické s výrazem „bye-bye“ v angličtině a je užíváno i ve stejném kontextu. Přibližně polovina slov je úplnými výpůjčkami, což znamená, že každá slabika slova je slabikou transliterovanou. O transliterovanou výpůjčku jde i tehdy, byl-li pro transliterovanou slabiku vytvořen nový znak (např. *níngméng* 柠檬 – citron nebo *kāfēi* 咖啡 – káva), i tehdy, když různě kombinované slabiky, vybrané jako zástupci určitého slova, nemají nic

společného s jeho významem (např. *qiǎokèlì* 巧克力 – čokoláda, kde *qiǎo* = dovedný, *kè* = porazit, ovládnout a *lì* = síla, moc).

2. Částečná substituce

Jde o složeniny (Haugen je nazývá „loanblends“), ve kterých je kombinována část půjčená s částí nahrazenou domácím výrazem (angl. show-business → něm. Showgeschäft, angl. live-broadcast, něm. Live-Sendung). V čínštině se zde opět jedná o úzkou kategorii, v níž jsou zastoupeny ponejvíce zkratky, viz smíšený typ (混合型) přímých výpůjček (直接借用), uvedený v oddílu Čínská klasifikace – např. pH 值 (hodnota pH) nebo T 恤衫 (T-shirt; tričko).

3. Substituce

a) Kalky¹²

Jde o výrazy vzniklé buď jako doslovný překlad cizího výrazu (kalky gramatické), nebo výraz podle cizí předlohy konstituovaný (kalky sémantické a frazeologické). Kalky gramatické se vyznačují tím, že každý morfém zdrojového jazyka je přeložen morfémem cílového jazyka¹³. Hybridní kalk je kalk, v němž jsou přeloženy jen některé morfémy a alespoň jeden morfém pochází z cílového jazyka¹⁴ (Rejzek 2004: 393). Tvorba kalků, kalkování, je jedním z velice oblíbených způsobů obohacování slovní zásoby v čínštině: například ve slově *yáogǔn* 摇滚 (rock'n'roll) znamená *yáo* doslova „třást“ (rock) a *ǔn* „válet“ (roll). Dále uveďme výraz *zhòng jīnshǔ* 重金属 (heavy metal), kde *zhòng* = těžký (heavy) a *jīnshǔ* = kov (metal). Hezkým příkladem je i kalkované sloveso *zuò'ài* 作爱 (make love; milovat se), kde *zuò* = dělat (make) a *ài* = láska (love). Doménu politiky zastupují kalky *quánqiúhuà* 全球化 (globalizace), kde *quánqiú* = celý svět, globální a *huà* = přípona „-izace“. Potom je to kupříkladu *shāngyèhuà* 商业化 (komercializace), kde *shāngyè* = komerční a *huà* = opět přípona „-izace“. Posledně jmenujme *shì mào zǔzhī* 世贸组织 (Světová obchodní organizace), kde *shì* = svět, *mào* = obchod a *zǔzhī* = organizace. Takovéto typy kalků se ostře odlišují od mnohem frekventovanějších transliterovaných výpůjček. Jsou velice často vnímány jako čistě čínská slova a jejich kořeny v angličtině už téměř nejsou brány v úvahu nebo jsou dokonce popírány.

b) Hybridní výpůjčky

¹² Z francouzského calquer – kopírovat.

¹³ Např. česky „mrakodrap“ a německy „Wolkenkratzer“ z anglického „sky-scrapec“ (sky – nebe, scrape – škrábat).

¹⁴ Příkladem je pravděpodobně slovo Vánoce z německého Weihnachten.

Hybridní výpůjčky spadají mezi transliterace a kalky a můžeme mezi nimi vysledovat dva trendy způsobu tvoření nových slov. Jedním z nich je případ, kdy se transliterované slabiky kombinují s kalkovanými. To se odráží například v názvu *hànbǎowáng* 汉堡王 (Burger King), kde dochází ke spojení transliterovaného *hànbǎo* a kalkovaného *wáng* (král).

Druhým typem hybridní výpůjčky je případ, kdy se transliterovaná slabika vybere takovým způsobem, aby i její význam co nejvíce odpovídal významu slova ve zdrojovém jazyce, tzn. že se vybere transliterovaná slabika s vlastnostmi slabiky kalkované. Krásným příkladem je *bèngjí* 蹦级 (bungee), kde *bèng* = skákat a *jí* = extrémní, přičemž obě slabiky si zachovávají nejen svůj původní význam, ale i fonetickou podobnost. Tato speciální technika tvoření nových slov je obzvláště populární v překládání obchodních značek a v reklamě. Snad nejznámějším případem je *kěkǒukělè* 可口可乐 (Coca Cola), což lze doslovně přeložit jako *kěkǒu* = lahodný a *kělè* = přinášející radost. Jmenujme ještě *yǎfāng* 雅芳 (Avon) – *yǎ* = elegantní, sofistikovaný a *fāng* = vůně a nevynechejme ani *bāngbǎoshì* 帮宝适 (Pampers), kde *bāng* = pomoci, *bǎo* = miminko a *shì* = vhodný, správný.

Otázkou však zůstává, kam zařadit např. slovo *shādīngyú* 沙丁鱼 (sardinka). *Shādīng* sice odpovídá definici transliterované části slova, *yú* (ryba) se už však v původním výrazu neobjevuje. Čínská jazykověda proto pro tento typ slov zavedla speciální kategorii s pracovním překladem Transliterace opatřená vysvětlivkou (音译加注).

c) Významové výpůjčky

Jde o domácí slova, pro něž byl vypůjčen význam slova cizího (angl. mouse – hlodavec + součást počítače → něm. Maus, fr. souris – hlodavec + součást počítače). Čínština rovněž přejala význam pro „myš“ jako součást vybavení počítače. Vyjadřuje ji ovšem zásadně dvouslabičně, *huáshǔ* 滑鼠, kde *huá* = kluzký a *shǔ* = myš. *Xīng* 星 (hvězda) tak v čínštině pod vlivem angličtiny přibralo rovněž význam „vynikající populární osobnost“, ovšem opět zpravidla ve spojení s druhou slabikou – *gēxīng* 歌星 jako pěvecká hvězda nebo *míngxīng* 明星 jako filmová hvězda (původní význam *míngxīng* je Venuše).

Zmiňme ještě zvláštní skupinu slov, do kterých se řadí například čínské *diànnǎo* 电脑 (počítač, doslova elektrický mozek). Jde o cizí koncept, který byl vypůjčen, ale výraz, jenž jej zastupuje, už je zcela domácí a nemá s cizím termínem žádné společné fonetické rysy. Původně řecko-latinský terminus technicus pro „křtít“ byl vypůjčen – možná lépe řečeno parafrázován – do řady dalších jazyků, třebaš němčina si jej parafrázovala jako „taufen“ (ponořit). Notoricky známým příkladem je také parafráze anglického „whiskey“ do jazyka amerických Indiánů, kteří nápoj pojmenovali „ohnivá voda“ (Bloomfield 1979: 455). Tento

typ parafrází cizích konceptů ale pravděpodobně nemůžeme nazývat výpůjčkami v pravém slova smyslu, a proto se jimi tato práce blížeji nezabývá.

2.2 Čínská klasifikace

Čínská jazykovědná tradice se vyvíjela zcela nezávisle na Evropě a vybudovala si svůj vlastní lingvistický systém, jenž byl vyvinut obzvláště v oblasti lexikografické (Bloomfield 1979: 10). V souvislosti s nízkým či zcela neexistujícím kontaktem se Západem v císařské době zůstávaly jazykovědné kategorie dlouho rigidně nezměněny. Posun v trendu se objevil až v době tzv. Májového hnutí (šířeji zhruba 1915 – 1921), které znamenalo revoluci nejen v souvislosti s požadavky na uvolnění konfuciánské morálky, modernizaci literatury, ale také v souvislosti s orientací na Západ a přijímáním tamějších idejí, konceptů a doktrín. Volání po demokratizaci šlo ruku v ruce s přijímáním západní vědy a techniky a ke změnám tak došlo i v souvislosti s jazykovědou. Současné čínské jazykovědné publikace již tedy samozřejmě berou v úvahu západní trendy, stále se však můžeme setkat s případy, kdy vědci trvají na svých poněkud sinocentrických názorech ohledně jedinečnosti a nenahraditelné specifičnosti čínského jazyka a hanské kultury. Zatímco evropská klasifikace vychází z hlediska, jakým způsobem se výpůjčky dostávají do cílového jazyka, měřítkem čínských lingvistů je míra počínstělosti importovaných slov.

Prvním typem jsou tzv. transformované výpůjčky (化的外来词). Ty už se dle čínské gramatické příručky *Xīnbiān xiàndài hànyǔ* (Zhang 2008: 246-253) nedají považovat za skutečné výpůjčky. Cizí je pouze koncept výrazu, zatímco jeho forma je domácí. Transformované výpůjčky byly vytvořeny čtyřmi způsoby:

1) Přidáním [radikálu] (添附)

Transliterovaná slabika je zapsána nově vytvořeným znakem, který vznikl přidáním radikálu k již existujícímu znaku se stejnou výslovností: *pútao* 蒲陶 → *pútao* 葡萄 (hroznové víno). Mezi další takto vytvořená slova patří například *bōli* 玻璃 (sklo), *liúli* 琉璃 (glazura) nebo *níngméng* 柠檬 (citron), v současné době se už však pro přejímání cizích slov k této metodě tvoření nových znaků nepřistupuje. Protože euroamerická klasifikace výpůjček nepamatuje na převod slov do jazyků se znakovým písmem, tak ani v ní není tato kategorie vůbec zavedena.

2) Volným překladem (意译)

Zástupci této kategorie jsou *dú cáizhě* 独裁者 (diktátor) – „ten, který sám rozhoduje“, *mínzhǔ* 民主 (demokracie) – „vláda lidu“, *línggǎn* 灵感 (inspirace) – „duševní pohnutka“, *zīchǎn jījǐ*

资产阶级 (buržoazie) – „třída majetných“. Je zajímavé, že výpůjčky tohoto typu byly původně transliteracemi a teprve postupně pro ně byly vytvořeny stávající překlady. Zpočátku se tedy diktátor nazýval *dīkètūiduō* 狄克推多, demokracie *démókèlāxī* 德谟克拉西, inspirace *yāntǔpīlǐchún* 烟土披里纯 a buržoazie *bù'ěrqíáoyà* 布尔乔亚. Tato kategorie je opět čínským specifikem, jež euroamerická klasifikace vynechává.

3) Doslovným překladem/ kalkováním (仿译)

Jde například o slova *dàigōu* 代沟 (generační propast), *règǒu* 热狗 (hot dog), *chāoji shìchǎng* 超级市场 (supermarket), *xiàyìshì* 下意识 (podvědomý), *ruǎnjiàn* 软件 (software).

Druhým typem výpůjček jsou výpůjčky s cizí formou (外来形式词).

1) Čisté transliterace (纯粹音译)

Příručka *Xīnbiān xiàndài hànyǔ* uvádí *kěkě* 可可 (kakao), *bījīnì* 比基尼 (bikini), *gēbì* 戈壁 (štěrková poušť, Gobi), a dva příklady z tibetštiny: *lāma* 喇嘛 (lama) a *hǎdá* 哈达 (khadag, obřadní tibetská látka).

2) Transliterace s vlastnostmi kalku (音兼意译)

Při výběru slabiky, která se zvukově podobá slabice slova zdrojového jazyka, je dána přednost té, jejíž význam se co nejvíce blíží významu onoho slova.

xiūkè 休克 (šok, kóma) – *xiū* = zastavit, přestat; *kè* = překonat

xiāngbō 香波 (šampon) – *xiāng* = voňavý; *bō* = vlna

mángguǒ 芒果 (mango) – *máng* = osina; *guǒ* = plod

kǔlì 苦力 (coolie, málo placený nekvalifikovaný pracovník z východu) – *kǔ* = horký, trpící; *lì* = síla

3) Transliterace kombinovaná s kalkem (半音半意)

píngguǒ pài 苹果派 (apple pie, jablečný koláč) – *píngguǒ* = jablko, *pài* = pie, koláč

jiànqiáo 剑桥 (Cambridge) – *jiàn* = zvuková nápodoba slabiky „cam“, *qiáo* = bridge, most

bīngqílín 冰淇淋 (ice cream, zmrzlina) – *bīng* = ice, led; *qílín* = zvuková nápodoba slabiky „cream“

àikèsīguāng 爱克斯光 (X-ray, rentgen/ rentgenový paprsek) – *àikèsī* = zvuková nápodoba písmene X, *guāng* = paprsek

xīn xīlán 新西兰 (New Zealand, Nový Zéland) – *xīn* = nový, *xīlán* = zvuková nápodoba slova „Zealand“

shāwénzhǔyì 沙文主义 (šovinismus) – *shāwén* = zvuková nápodoba kořene „šovin-“, *zhǔyì* = „-izmus“

4) Transliterace opatřená vysvětlivkou (音译加注)

Prvním podtypem tohoto způsobu tvoření výpůjček je proces, při kterém se k transliterované bázi alternativně přidává morfém, jenž generalizuje a zároveň dovysvětlovává význam daného slova. Hranice, která by jasně určovala, zda k výpůjčce přidat generalizující morfém či nikoliv, není vůbec jednoznačná. Obecná tendence však je morfém nepřidávat.

yāpiàn(yān) 鸦片(烟) (opium) – doplněno morfémem *yān* – kuřivo

jípǔ(chē) 吉普(车) (džíp) – doplněno morfémem *chē* – vozidlo

kārtōng(piàn) 卡通(片) (animovaný film) – doplněno morfémem *piàn* – film; *kārtōng* = zvuková nápodoba slova cartoon (komiks, animovaný film)

gāo'ěrfū(qiú) 高尔夫(球) (golf) – doplněno morfémem *qiú* – míč, míčová hra

tàngē(wǔ) 探戈(舞) (tango) – doplněno morfémem *wǔ* – tanec

mǎlāsōng(sàipǎo) 马拉松(赛跑) (maraton) – doplněno morfémem *sàipǎo* – běžecký závod

xiāngbīn(jiǔ) 香槟(酒) (šampaňské) – doplněno morfémem *jiǔ* – alkohol, podobně pak

wēishìjì(jiǔ) 威士忌(酒) (whisky), *báilándì(jiǔ)* 白兰地(酒) (brandy)

Druhým podtypem rozumíme takovou transliteraci, u které je nezbytné generalizující morfém vždy zachovat.

shādīngyú 沙丁鱼 (sardinka) – doplněno morfémem *yú* – ryba

jiānóngpào 加农炮 (kanón) – doplněno morfémem *pào* – dělo

mótuōchē 摩托车 (motorka) – *mótuō* = motor, *chē* = vozidlo

jiǔbā 酒吧 (bar) – doplněno morfémem *jiǔ* – alkohol, podobně pak *píjiǔ* 啤酒 (pivo) – doplněno morfémem *jiǔ* – alkohol

xùshān 恤衫 (košile) – doplněno morfémem *shān* – košile; *xù* = zvuková nápodoba slova „shirt“ (košile)

kǎchē 卡车 (nákladní auto) – doplněno morfémem *chē* – vozidlo; *kǎ* = zvuková nápodoba slova „car“ (auto)¹⁵

kǎpiàn 卡片 (karta) – doplněno morfémem *piàn* – numerativ pro papír; *kǎ* = zvuková nápodoba slova „card“ (karta)

¹⁵ Jedná se o jistý sémantický posun, neboť fonetické *kǎ* (car) zde má označovat „nákladní auto“, v angličtině „lorry“ či „truck“, nikoliv osobní auto (car).

lái fú qiāng 来福枪 (puška) – doplněno morfémem *qiāng* – zbraň; *lái fú* = zvuková nápodoba slova „rifle“ (puška)

5) Přímá výpůjčka (直接借用)

V souvislosti se zvyšující se důležitostí užívání cizích slov a potažmo i větší míře rozšíření znalosti cizích jazyků mezi Číňany se v současné době objevuje celá řada výrazů – převážně se jedná o zkratky – pro jejichž záznam bývá použita latinka. Existují dva typy takových výrazů, přičemž prvním je tzv. přímo přejatý typ (直借型)¹⁶, např. *IMF* (Mezinárodní měnový fond), *WTO* (Světová obchodní organizace), *APEC* (Ekonomické seskupení Asie a Tichomoří), *GDP* (hrubý domácí produkt), *CPU* (procesor), *CEO* (výkonný ředitel obchodní společnosti), *DNA*, *UFO*, *SOS*, *WC*, *CD*, *DVD*, *BBC*, *TV* nebo *MTV*.

Druhým typem je tzv. typ smíšený (混合型). Při jejich tvoření se použije výraz zapsaný latinkou, za/před který se navíc umístí jeden nebo dva znaky, které výraz dovysvětlí: *AA* 制 (zaplatit napůl; *zhì* 制 = systém), *CT* 扫描 (vyšetřit pomocí výpočetního tomografu¹⁷; *sǎo miáo* = oskenovat), *BP* 机 (beeper, pager; *jī* 机 = přístroj), 三 K 党 (Ku-klux-klan; *sān* 三 = tři, *dǎng* 党 = strana), *AB* 角 (úhel *AB*), *SOS* 儿童村 (SOS dětské vesničky), *T* 恤衫 (tricko; *xù shān* = košile)¹⁸, *pH* 值 (hodnota *pH*), 卡拉 OK (karaoke; *kǎ lā* = transliterace slabik „kara“).

Pro úplnost uveďme ještě speciální oddíl výpůjček z japonštiny. Japonské výpůjčky se do čínštiny dostávaly převážně na konci 19. a začátkem 20. století. Velká část z nich vznikla tak, že si japonští učenci vypůjčili čínské znaky pro zápis konceptu, který přejali ze Západu a jenž byl pak zpětně vypůjčen Číňany. Lingvistika tento jev nazývá „zpětné půjčování“ (reborrowing) (Miller, Vandome a McBrewster 2009: 16). Zatímco výpůjčky zapsané latinkou mají v čínštině vypůjčenou formu, význam i výslovnost, japonské výpůjčky mají vypůjčenou pouze formu a význam. Protože se japonské výpůjčky zapisují čínskými znaky a mají rovněž čínskou výslovnost, je pro ty, co neovládají japonštinu, velice těžké určit, že se původně jedná o cizí slova. Jde například o tato slova: *wén míng* 文明 (kultura, civilizovaný), *gémìng* 革命 (revoluce), *jùtǐ* 具体 (specifický, přesný), *zhǔyì* 主义 (-izmus), *xiǎngxiàng* 想象

¹⁶ Někteří odborníci prohlašují, že se nejedná o výpůjčky, ale jednoduše o cizí slova.

¹⁷ Výpočetní tomografie (Computerized Tomography, *CT*, X射线计算机断层成像) je radiologická vyšetřovací metoda, která pomocí rentgenového záření zobrazuje vnitřnosti těl živočichů, především člověka. Přístroj, který takové zobrazení umožňuje, se nazývá výpočetní tomograf (*CT* 机).

¹⁸ *Xù* 恤 je transliterací slova „shirt“ (košile), *shān* 衫 značí morfém s významem košile a *T* 恤衫 je potom doslovným překladem slova „T-shirt“ (tričko).

(představit si), *gǔdiǎn* 古典 (klasický), *lèguān* 乐观 (optimistický), *yǎnyì* 演绎 (dedukce), *xiànfǎ* 宪法 (ústava) či *jīngjì* 经济 (ekonomika)¹⁹.

¹⁹ Při zpětném půjčování může dojít i k sémantické změně. *Jīngjì* 经济 tak v klasické čínštině mělo význam „záležitosti státu“, průchod přes japonštinu význam zúžil na „ekonomika“.

3. VÝPŮJČKY V KONTEXTU JAZYKOVÉ ZMĚNY

3.1 Změny na základě odlišné fonologie

Každý jazyk má svůj vlastní fonetický systém, který disponuje jiným zvukovým repertoárem a jinými pravidly pro kombinování jednotlivých zvuků tak, aby mohla být vytvořena vyslovitelná slova. Při přejímání slov z jednoho jazyka do druhého tedy dochází ke konfrontaci dvou více či méně rozdílných fonetických systémů, což často vede k odlišné podobě přejatého slova v cílovém jazyce. Obecně řečeno existují dva způsoby přejímání. Pokud mluvčí tuší, jak určité slovo zní v původním jazyce, může se jej pokusit vyslovit tímto způsobem, čímž se ovšem v jeho promluvě vyskytne naprosto zřetelně cizí element. V jiném případě se bude snažit vyslovit slovo tak, jako by to bylo slovo domácí, přičemž se bude držet fonetických pravidel a vzorců své mateřštiny (Trask 1996: 24). Takovým způsobem pak ovšem logicky změní původní výslovnost, což je v případě přejímání angličtiny do čínštiny změna obrovská.

Čínská slabika se tradičně dělí na iniciálu a finálu. Iniciálou se rozumí počáteční souhláska slabiky (pokud má slabika na začátku samohlásku, hovoříme o tzv. nulové iniciále), zatímco finálou zbývající část slabiky, jež je většinou tvořena samohláskami. Fonetický rejstřík čínštiny obsahuje sadu 22 iniciál (včetně nulové iniciály) a 37 finál. Slabiky jsou zpravidla nositeli určitého významu a každá je navíc vyslovována v jednom ze čtyř tónů (případně v tónu nulovém). Vezmeme-li si kupříkladu slabiku *yi*, kterou postupně vyslovíme ve čtyřech různých tónech, dostaneme tím čtyři rozdílné slabiky. Systém čínských samohlásek je také odlišný od anglického, jenž například postrádá nezaokrouhlené vysoké zadní samohlásky. Narozdíl od angličtiny, kde mohou slabiky začínat i končit velice komplexními shluky souhlásek, čínština takovéto klastry nedovoluje (tj. v čínské slabice vedle sebe nemůže existovat více než jedna souhláska). Angličtina má tedy větší volnost v kombinovatelnosti souhlásek, individuální slabiky nenesou význam tak, jak se to děje v čínštině a samozřejmě pak ani není tónovým jazykem (Li a Thompson 1981: 3-9).

V důsledku neexistence shluků souhlásek v čínštině na straně jedné a jejich existencí v angličtině na straně druhé se při procesu půjčování slov často setkáme s fonologickým jevem, který se nazývá epenteze. Jde o vkládání jedné či více hlásek do určitého slova za účelem usnadnění jeho obtížné výslovnosti, přičemž nejčastěji se to týká jeho vnitřní části²⁰. V souvislosti s převodem anglických slov do čínštiny nás zajímá hlavně anaptyxe (samohlásková epenteze), kdy je vkládanou hláskou samohláska a slouží k rozčlenění obtížně

²⁰ V češtině se epenteze projevuje například tehdy, když se sedm vysloví jako „sedum“ či samozřejmě jako „samozřejmě“.

vyslovitelné skupiny souhlásek (aspirin → *āsīpīlín*). Setkáme se rovněž s paragou, což je jev, při kterém je hláska vkládána na konec slova (jeep → *jípū*).

Jak jsme již zmínili výše, většina anglických výpůjček podléhá změnám, aby se byla schopna přizpůsobit čínskému zvukovému systému. Hall-Lew (2002: 27) uvádí tabulku s nejmarkantnějšími změnami²¹ (C = souhláska, V = samohláska, R/ L/ M/ N/ NG reprezentují fonémy samy o sobě):

	Angličtina	Čínština	Příklady
1	CCV	CV	micro/ màikè
	CCV	CV + CV	Disney/ díshìní
			saxophone/ sàkèsīfēng
			aspirin/ āsīpīlín
2	CVC	CV	shirt/ xù
			Chocolate/ qiǎokèlì
			bar/ jiǔbā
			cartoon/ kǎtōng
			model/ móte
			guitar/ jíta
	CVC	CV + CV	jeep/ jípū
			tank/ tǎnkè
3	CVN, CVM	CVNG	lemon/ níngméng
			system/ xitōng
			phone/ fēng
			romance/ làngmàn
			cartoon/ kǎtōng
4	RV, LV	LV	romance/ làngmàn
			radar/ léidá
			karaoke/ kǎlāOK

3.2 Morfologické a syntaktické změny

Jazyky se obecně odlišují mnohem více v morfologii než syntaxi (Bloomfield 1979: 207). Existuje mnoho schémat, které popisují morfologické systémy jednotlivých jazyků a jedno z takových schémat rozlišuje mezi jazyky syntetickými (flektivními) a analytickými (izolačními). Syntetické jazyky se vyznačují slovy s vyšším počtem morfémů ve slově, zatímco slova analytických jazyků jich mají velice málo. V ideálním případě se jedno slovo rovná jednomu morfému a morfémy jsou v drtivé většině volné (Katamba 2001: 45). Čínština,

²¹ Nejde nám zde o poskytnutí vyčerpávajícího seznamu změn na základě odlišné fonologie. Účelem tabulky je spíše nastínit určité tendence při přejímání anglických slov do čínštiny.

obzvláště pak ta klasická, je typickým příkladem analytického jazyka²². Nepoužívá skloňování či časování slov, jejich forma zůstává stejná, má velmi striktní syntax a gramatické funkce jsou vyjádřeny pomocí slovosledu a tzv. funkčních (gramatických) slov, jako jsou například *hái* 还, *yǐjīng* 已经 či vidové morfémy *-le* 了, *-guo* 过 nebo *-zhe* 着 (Li a Thompson 1981: 13). Angličtina je sice rovněž klasifikována jako analytický jazyk, obsahuje však i některé prvky flexe (např. sufix *-s* pro označení plurálu), poněvadž stará angličtina byla jazykem flektivním.

Weinreich (1964: 33) vypožoroval, že půjčování morfémů se děje mezi jazyky, které si jsou svou strukturou extrémně podobné. Čínština a angličtina mají strukturu natolik rozdílnou, že existuje jen velice málo elementů z čínské morfologie, jež by byly vypůjčeny z angličtiny. V této souvislosti nás napadá pouze přípona *huà* 化 na konci slov jako je *quánqíúhuà* 全球化 (globalizace) nebo *shāngyèhuà* 商业化 (komercializace). *Huà* jako součást slov *quánqíúhuà* a *shāngyèhuà* a jehož nejčastějším významem – nezářka ve spojení *biànhuà* 变化 – je „změnit“, prošlo procesem morfologizace (proces, při kterém se samostatné slovo stává vázaným morfémem), čímž se význam v oněch určitých slovech zredukoval na sufix „-izovat“, „-izace“. Nejsme si ovšem jisti, zda tuto příponu nepovažovat spíše za výpůjčku, jež se do čínštiny dostala přes japonštinu spíše než angličtinu (podobně jako *zhǔyì* 主义 = „-izmus“).

Co se týče syntaxe čínštiny, sama o sobě si samozřejmě prošla obrovskými změnami²³, my však nenalzáme žádný důkaz o tom, že by na ni měla syntax angličtiny jakýkoliv vliv. Vypůjčená podstatná jména jsou například kladena na stejná místa ve větách jako jména domácí a jsou podřizena všem pravidlům čínské gramatiky.

²² Mezi některými lingvisty ještě donedávna panoval názor, že čínština je monosylabickým jazykem, přičemž vycházeli z faktu, že slovo se rovná znaku. Dnes se toto dá tvrdit pouze o klasické čínštině (mějme ale na paměti, že i ta měla ve svém lexiku řadu složenin), neboť pokud definujeme slovo jako jednotku mluveného jazyka charakterizovanou syntaktickou a sémantickou nezávislostí, musíme nutně dojít k závěru, že současná čínština je jazykem polysylabickým, jehož slova se většinou zapisují dvěma až třemi znaky (Li a Thompson 1981: 13-15).

²³ Jde zejména o tristní rozdíl mezi strukturou klasické a moderní čínštiny. Pokud ovšem hovoříme o změnách syntaxe v rámci moderní čínštiny, můžeme uvést příklad tzv. posunu v příznakovosti (shift in markedness). Na základě dělení syntaktické typologie je čínština stejně jako angličtina podle převládajícího pořadí větných členů charakterizována jako jazyk SVO (tedy jazyk, kde se ve větě klade nejprve podmět, potom sloveso a nakonec předmět): 我打张三了. Uhodil jsem Zhangsana. V mnoha případech se ale tato věta vyjádří pomocí předložky *bǎ* 把, jež uvozuje předmět. Tím čínština přebírá prvky jazyka SOV (podmět, předmět, sloveso): 我把张三打了. Tato SOV verze je často upřednostňována před verzí SVO nebo je už dokonce jedinou možnou variantou (Li a Thompson 1974 in Trask 1996: 142).

3.3 Sémantické změny

Změna významu slov, neboli sémantická změna, je velice častým případem jazykové změny, přičemž významy slov každého jazyka se měnily po staletí a mění se dodnes. Trask (1996: 37) mluví o třech důvodech obecné sémantické změny. Prvním je prostý fakt, že se děje změna ve světě²⁴. Druhým důvodem je změna lingvistického kontextu. Do této kategorie lze zařadit sémantické rozšiřování a zužování (viz níže) a také zahrnuje slova označená jako tabu, jež byla nahrazena eufemismy a v důsledku toho začaly tyto nové eufemismy odkazovat na odlišné významy, než na jaké odkazovaly původně²⁵. Konečně třetí oblastí sémantické změny je ta, jež se děje v důsledku půjčování.

Určit, že sémantická změna mezi zdrojovým a cílovým jazykem existuje, není tolik složitá jako přesně zjistit, proč a jak se daná změna děje. Lass (1980) usuzuje, že složky jazykové změny jsou natolik složité, že zřejmě nikdy nebudou dostatečně pochopeny natolik, abychom mohli stanovit, proč se určitá změna stala. Hopper a Traugott (1993) vysvětlují sémantickou změnu třemi důvody: 1) změna se děje kvůli chybné akvizici slova, 2) ke změně dochází kvůli komunikačním potřebám 3) významový posun se děje na základě četných osobních interakcí, kdy se významové inovace opakují natolik, až jsou zcela přijaty do slovní zásoby komunity.

Výzkumy ukazují, že většina výpůjček podléhá sémantickým změnám (Weinreich 1964: 53-56). To může vyústit buď v sémantické rozšiřování (generalizaci) nebo zužování (specializaci). Rozšiřováním rozumíme situaci, kdy je význam určitého výrazu zobecněn a zahrnuje tak širší spektrum věcí. Naopak zužování je proces, při kterém výraz s obecným významem odkazuje na specifičtější věc než původní termín. Je zajímavým zjištěním, že sémantické zužování (jak uvidíme dále na příkladech) se zdá být ve všech jazycích mnohem častější než sémantické rozšiřování (Trask 1996: 42).

Obecné vysvětlení pro pouhou existenci sémantických posunů v procesu půjčování shrnuje Kay (1995 in Hall-Lew 2002: 9). Výpůjčky jsou obzvláště otevřeny změnám, a to jak při přechodu samotné výpůjčky ze zdrojového jazyka do cílového, tak změnám, jež se dějí výpůjčkám již v cílovém jazyce v průběhu času. Jedním důvodem je, že význam nebo užívání určitého slova ve zdrojovém jazyce nejsou dostatečně pochopeny, druhým důvodem je, že v

²⁴ Trask ji ilustruje na příkladu slova „tennis“, jež původně označovalo jinou hru, než jak ji známe dnes. Současný tenis, který se objevil na konci 19. století a nesl název „lawn tennis“, se však stal mnohem populárnějším a postupně se mu začalo říkat pouze „tennis“. Původní hra pak byl přidělen název „real tennis“ (Trask 1996: 38).

²⁵ Například slovo „intercourse“ (styk) původně nemělo jiný význam než „jednání mezi osobami“. Ve 20. století se však výraz „sexual intercourse“ stal eufemismem výrazu „kopulace“. Tento eufemismus se natolik rozšířil, že pouhé „intercourse“ je dnes už téměř výlučně chápáno jako „sexuální styk“ (Trask 1996: 40).

cílovém jazyce neexistuje kulturní motivace, která by zachovala původní význam slova. Jakékoliv slovo, které je vypůjčeno, překračuje kulturní hranice stejně tak jako hranice lingvistické a to otevírá dveře významovým variantám.

Všechny citované výpůjčky spadají do oblasti technologie, politiky, popkultury a zábavního průmyslu. Protože význam slov je těsně spojen se západní kulturou, žádné z výpůjček týkajících se technologií nebo politiky nepodléhají sémantické změně. Několik termínů, jejichž význam se však s přechodem do cílového jazyka modifikuje, pochází z oblasti popkultury.

Pokud skutečně dochází nějaké sémantické změně, častěji se setkáme s významovým zužováním než rozšiřováním. Ukažme si to na příkladu slova *módēng* 摩登 (moderní). Zatímco v angličtině lze výraz „modern“ použít jak ve významu „módní“, tak „novodobý“, v čínštině se *módēng* vztahuje pouze k významu „módní“ (jinak také *shímáo* 时髦 nebo *rùshí* 入时). Sousedství „modern history“ pak nutně nemusí znamenat pouze současné dějiny, nýbrž dokonce časové údobí od 15. století do současnosti. V čínštině bychom pro toto označení museli použít výrazu *jìndài lìshǐ* 近代历史. Pod pojmem *shímáo nǚxìng* 时髦女性 potom musíme nutně vidět „ženu, která se ráda moderně obléká“, zatímco *xiàndài nǚxìng* 现代女性 značí „moderní ženu“ (tj. ženu s moderním náhledem na svět). *Kǎobèi* 拷贝 (kopie, kopírovat) rovněž zaznamenalo sémantické zúžení. V angličtině má výraz „copy“ řadu významů – reprodukce (*fùzhìpǐn* 复制品), duplikát (*fùběn* 副本), napodobenina (*móběn* 摹本), opis, výtisk, atd. V čínštině se pojem *kǎobèi* zužuje pouze na význam „filmová kopie“ (电影拷贝). *Pàiduì* 派对 (party) se nevztahuje k jakémukoliv večírku, ale spíše k menšímu setkání, jež je ryze neformální a setkává se na něm několik mladých lidí²⁶. Často potom jde o setkání pouze dvou osob, výjimkou není ani chápání výrazu jako romantické schůzky. *Āsīpǐlín* 阿司匹林 zase neznámá pouze jakýkoliv lék proti bolesti (tak, jak se význam rozšířil v angličtině) nebo k určité značce léku, nýbrž pouze ke sloučenině, jež se do jiných léků přidává²⁷. *Mó(tè)(r)* 模特 (儿) (model/ka) se nevztahuje ke všem skutečnostem, které

²⁶ Internetový čínsko-anglický/ anglicko-čínský slovník Nciku (www.nciku.com) definuje *pàiduì* jako „sociální nebo rekreační setkání, které je zpravidla menší“ (社交性或娱乐性的聚会, 规模一般较小). Dle *Xiàndài Hànyǔ Cídiǎn* jde o „malé setkání“ (指小型聚会).

²⁷ Na trhu je například léčivo s názvem *bāmǐ'ěr* 巴米尔 a teprve dodatek říká, že se jedná o šumivé aspirinové tablety (*āsīpǐlín pàoténg yàopiàn* 阿司匹林泡腾药片). Také dodatek léku *bái āsīpǐlín* 拜阿司匹灵 nás informuje o tom, že se jedná o aspirinové tablety rozpustné ve střevech (*āsīpǐlín chángróng piàn* 阿司匹林肠溶片) a že každá tableta obsahuje 100 mg aspirinu (*měipiàn hàn 100mg āsīpǐlín* 每片含 100mg 阿司匹林). Jindy se místo *āsīpǐlín* 阿司匹林 na krabičkách uvádí dokonce *yǐxiānshuǐyángsuān* 乙酰水杨酸 (kyselina acetylsalicylová, aspirin).

slovo „model“ v angličtině²⁸ zahrnuje (modelka, vzor/předobraz, model ve smyslu zobrazení/reprezentace, originální oděv atd.), nýbrž pouze k významu osoby, která předvádí oblečení a osoba, která stojí modelem. Slovo *mòtè(r)* dokonce zároveň prošlo i sémantickým rozšířením, neboť je v čínštině užíváno i pro výraz „figurína“. Také výraz *dískē* 迪斯科 (disko, diskotéka) zahrnuje v čínštině pouze kluby, kde se hraje hudební styl disko, zatímco anglický termín označuje veškeré kluby, kde se hraje živá i reprodukováná hudba nejenom v diskostylu.

Je zajímavé srovnat vývoj užívání anglických výpůjček v průběhu času. Hall-Lew (2002: 30) například píše, že adjektivum *kù* 酷 (cool) může hodnotit pouze určité předměty, nikoliv osoby (tzn., že jej nemůžeme použít například ve významu 她是个很酷的演员。 Je to skvělá herečka.) Rozhovory s rodilými Číňany, a dokonce jen letmé brouzdání oblíbeným čínským portálem www.baidu.cn ale tuto starou hypotézu jasně narušují. V současné době se *kù* totiž rozšířilo natolik, že je zcela univerzálním označením pro jakoukoliv věc či osobu, které jsou ponejvíce mládeží vysoce hodnoceny. Podobně došlo v posunu i u výrazu *kǎ(piàn)* 卡(片) (karta). Hall-Lew tvrdí, že *kǎ(piàn)* neslouží k označení jakékoliv karty, nýbrž se vztahuje pouze ke kartě telefonní či k vizitkám podnikatelů. Pohled do slovníku *Xiàndài Hànyǔ Cídiǎn* (2005) či do internetového překladače Nciku nás ovšem přesvědčí o tom, že *kǎ(piàn)* označuje „kus papíru, který se používá k zaznamenávání různých záležitostí“²⁹. *Kǎ(piàn)* se tedy nevztahuje jen ke slovům, které zmiňuje Hall-Lew, nýbrž zahrnuje celou škálu výrazů. Důkazem jsou *shēngrikǎ* 生日卡 (blahopřání k narozeninám), *xìnyòngkǎ* 信用卡 (kreditní karta), *zīliào kǎpiàn* 资料卡片 (datová karta) či *kǎpiàn mùlù* 卡片目录 (lístkový katalog). Hall-Lew dále předkládá hypotézu, že *wéitāmìng* 维他命 (vitamín) odkazuje spíše na pilulky obsahující vitamíny, zatímco *wéishēngsù* 维生素 (vitamín) se používá spíše k označení látek, které se přirozeně vyskytují v lidském organismu. My však víme, že tato dvě slova jsou naprostými synonymy a je jen na tom kterém mluvčím, zda upřednostní transliterovanou variantu *wéitāmìng* nebo „čínštější“ znějící *wéishēngsù* (doslova bychom mohli přeložit jako „prvek, který chrání život“ a jde tedy o transliterovanou výpůjčku s vlastnostmi kalku).

Zvláštním případem je slovo *pūkè* 扑克 (pokr). Nejde totiž ani o výpůjčku s rozšířeným, ani zúženým významem, nýbrž o výraz, jehož význam nabyl zcela jiných

²⁸ Jak udává slovník *Xiàndài Hànyǔ Cídiǎn* (2005), původně se jedná o výpůjčku z francouzštiny (modèle).

²⁹ 卡: 英语 card 音译 – 用来记录各种资料的专用纸片.

konotací než jak je slovo „pokr“ vnímáno na Západě. Zatímco původní anglický výraz značí název karetní hry, *pūkè* jednoduše znamená „hrací karty“.

Jak jsme už zmínili výše na příkladu slov *wéitāmìng* a *wéishēngsù*, někdy se stává, že vypůjčený výraz má v domácím jazyce své vlastní synonymum. Uveďme například slova *léishè* 雷射/*jīguāng* 激光 (laser), *màikēfēng* 麦克风/*huàtǒng* 话筒 (mikrofon), *sāngnǎ* 桑拿/*zhēngqìyù* 蒸汽浴 (sauna), *jítā* 吉他/*liùxiánqín* 六弦琴 (kytara), *dìshì* 的士/*chūzūchē* 出租车 (taxi), *bás(h)* 巴士/*kèchē* 客车 (autobus), *hāi* 嗨/*nǐhǎo* 你好 (ahoj, dobrý den), *báibái* 拜拜/*zàijiàn* 再见 (ahoj, na shledanou) nebo se dokonce přihodí, že čínští mluvčí zvolí raději anglickou výpůjčku v jejím původním znění. Setkáme se tak s příklady „W.T.O.“ místo *shìmào zǔzhǐ*, „email“ místo *diànzǐ yóujiàn*, „party“ místo *wǎnhuì* a „CD“ místo *guāngpán*. V čínských periodikách je rovněž možné vysledovat zvyšující se počet slov psaných latinkou. Je však třeba říci, že kalky a transliterace stále zůstávají upřednostňovanými metodami přepisu.

ZÁVĚR

O fenoménu půjčování slov nás informuje nauka o slovní zásobě (lexikologie). Obohacování slovní zásoby prostřednictvím kontaktu s jinými jazyky je přirozenou a nevyhnutelnou součástí jazykového vývoje a je reakcí na potřebu nalézat nová pojmenování pro nové skutečnosti, což je zintenzivňováno mezinárodní spoluprací. Nově přejatá slova procházejí v cílovém jazyce procesem formální adaptace, během které se přizpůsobují jeho grafickým, fonetickým, morfologickým a syntaktickým systémům. Přejímání slov není pouze záležitostí současnosti. Některé výpůjčky jsou staré i stovky let a mluvčí je mnohdy ani jako cizí výrazy už nevnímají.

Základním předpokladem pro vnik cizích slov do cílového jazyka je existence bilingvních mluvčích či těch, kteří mají jistou kompetenci ve zdrojovém jazyce. Proces přijetí nového slova je postupný a každý výraz se nachází na jiném stupni pomyslné integrační škály. Důvodů pro přejímání cizích výrazů je několik: nejčastěji jde o situace, kdy se v cílovém jazyce vyskytne sémantická mezera, která je vyplněna zahraničním termínem, dále dochází k půjčování kvůli prestiži zdrojové řeči a s tím spojené image, nezřídka se po výpůjčkách sahá při snaze užít je jako eufemismů.

V čínštině se kvůli jazykové nespřízněnosti vyskytuje o poznání méně anglických výpůjček než v indoevropských jazycích. Na geograficky i etnicky rozrůzněném čínském území také trvá podstatně delší dobu, než se nová slova standardizují a integrují do celonárodního lexika. Drtivá většina anglických výpůjček v čínštině je kvůli nutnosti přizpůsobit se razantně odlišnému čínskému fonetickému systému hodnocena jako částečně přizpůsobená či plně přizpůsobená, přičemž bylo zjištěno, že jejich fonetická integrace je přímo úměrná četnosti jejich užívání. Ta je spolu s nahrazováním výpůjček domácími synonymy, morfofonémickou a syntaktickou integrací a faktem, jakým způsobem mluvčí jednotlivé výpůjčky přijímají, základními ukazateli pro integrovanost výpůjček do slovní zásoby cílové řeči. Nejpravděpodobnější oblastí jazyka, která může být vypůjčena, je ta lexikální, zatímco syntax se jeví jako oblast nejnepravděpodobněji přejímaná. V rámci slovní zásoby půjčování ve většině případů podléhá otevřené slovní druhy, obzvláště podstatná jména.

Údobí největšího rozkvětu čínské slovní zásoby, doba pozdně hanská až raně tangská a doba po opiových válkách, jsou těsně propojena se zvýšeným přijímáním cizích slov. Docházelo k tomu v důsledku rostoucího kontaktu s nečínskými etniky, v prvním případě šlo o kontakt se středoasijskými národy a sanskrtskou terminologií týkající se buddhismu, v druhém případě o kontakt se zeměmi evropskými. Obě epochy vnesly do čínštiny celou řadu

nových výrazů (z nichž některé jsou už nyní zastaralé a vyšly z užívání) a jsou důležitými milníky v dějinách čínské lexikografie. Současná doba je neméně důležitou epochou pro rozvoj čínské slovní zásoby. Dochází k přijímání výraziva převážně z angličtiny, a to v oblasti ekonomické, politické, oblasti vědy a techniky a popkultury. Při překladech vědeckých termínů se obvykle sahá po metodě kalkování, metoda transliterace je častější naopak při převodu místních názvů a vlastních jmen. Obrovské oblibě se těší hybridní výpůjčky, jež se obzvláště uplatňují při překládání obchodních značek.

Čínština se pyšní světovým prvenstvím v počtu rodilých mluvčích, zatímco angličtina je obecně přijímaným globálním jazykem, jehož rodilí i nerodilí mluvčí převyšují počty mluvčích čínštiny. Angličtina je dnes v Číně jasným prestižním jazykem a výrazem společenského statutu a je standardně vyučována jako první cizí řeč. Z takového kontaktu dvou světově významných jazyků zákonitě vyplývá kulturní a lexikální obohacování. Anglické výpůjčky v čínštině mají tendenci užívat spíše lidé s jistou kompetencí v angličtině, což se přímo vztahuje k úrovni vzdělání. Řada anglických výpůjček je s oblibou užívána obzvláště mladšími jedinci, obecně však nelze konstatovat, že by jejich užívání bylo doménou výlučně této generace a přímo tak souviselo s věkem.

System klasifikace výpůjček rozhodně není jednotný. Liší se jak přístup čínské, tak euroamerické jazykovědy a i v rámci každého systému nalézáme řadu odlišností. V zásadě je ale třeba rozlišovat mezi třemi druhy výpůjček – transliteracemi, kalky a hybridními výpůjčkami. Transliterace se foneticky více či méně shodují jak ve zdrojovém, tak v cílovém jazyce a jde tedy o slova, jež kopírují zvuk. Kalky jsou naopak doslovnými překlady výrazů ze zdrojového jazyka a nesdílí s ním žádné fonetické rysy. Konečně hybridní výpůjčky kombinují prvky obou předchozích typů, čili jedna slabika určitého slova může být transliterovaná a druhá kalkovaná, přičemž zvláštním oddílem hybridních výpůjček jsou ty, pro jejichž přejmutí byly použity foneticky podobné slabiky mající navíc vlastnosti kalku. Tohoto postupu je pak obzvláště často užíváno při přepisu názvů obchodních značek. Autorka má za to, že pro popis výpůjček v čínštině je možné použít euroamerickou klasifikaci pouze do určité míry. Definice transliterací, kalků a hybridních výpůjček zůstávají stejné, nicméně pro potřeby čínštiny by bylo v zásadě vhodnější držet se detailnějšího dělení, které vyplývá mimo jiné ze znakové povahy čínského písma.

Každé slovo, jež proniká z jednoho jazyka do druhého, překračuje jak hranice kulturní, tak jazykové. V důsledku nutnosti přizpůsobit neologismus fonetickým, morfologickým a syntaktickým systémům cílového jazyka potom nutně dochází i ke změnám v těchto oblastech. Anglické výrazy podléhají největšímu stupni transformace v rovině fonetické,

poněvadž je nutné brát v úvahu propastný rozdíl mezi anglickým a čínským zvukovým systémem. Jednotlivé fonémy jsou nahrazovány jinými, často dochází k epentezi, konkrétně pak k anaptyxi. V souvislosti s charakteristikou čínštiny jako izolačního jazyka dochází ke změnám v oblasti morfologie a syntaxe zcela ojediněle.

POUŽITÁ LITERATURA

- Bloomfield, Leonard. 1979. *Language*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Crystal, David. 1997. *English as a Global Language*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Fantini, Alvino E. 1985. *Language Acquisition of a Bilingual Child: a sociolinguistic perspective (to age ten)*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters Ltd.
- Hall-Lew, Lauren A. 2002. *English Loanwords in Mandarin Chinese*. Tucson, USA: University of Arizona.
- Hill, Jane a Kenneth Hill. 1986. *Speaking Mexicano*. Tucson, Arizona: The University of Arizona Press.
- Hopper, Paul J. a Elisabeth Closs Traugott. 1993. *Grammaticalization*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Katamba, Francis. 2001. *English Words*. London and New York: Routledge.
- Lewis, M. Paul (ed.). 2009. *Ethnologue: Languages of the World*, Sixteenth edition. Dallas, Tex.: SIL International. (http://www.ethnologue.com/ethno_docs/distribution.asp?by=size)
- Lass, Roger. 1980. *On Explaining Language Change*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Li, Charles N. a Sandra A. Thompson. 1981. *Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press.
- Miller, Frederic P., Agnes F. Vandome, John McBrewster (ed.). 2009. *Loanword*. Mauritius, VDM Publishing House Ltd.: Alphascript Publishing.
- Packard, Jerome L. 2004. *The Morphology of Chinese*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Romaine, Suzanne. 1995. *Bilingualism*. Oxford, UK a Cambridge, USA: Blackwell.
- Romaine, Suzanne. 2000. *Language in Society*. New York: Oxford University Press Inc.
- Tai, James H.-Y. a Marjorie K. M. Chan. 1999. ‚Some Reflections on the Periodization of the Chinese Language‘. *Studies in Chinese Historical Syntax and Morphology: Linguistic essays in honor of Mei Tsu-lin (= Collection des Cahiers de Linguistique d'Asia Orientale)*, ed.

Alain Peyraube a Chaofun Sun. Paris: Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales. 223-239.

Trask, Robert L. 1996. *Historical Linguistics*. London: Arnold.

Weinreich, Uriel. 1964. *Languages in Contact*. The Hague: Mouton & Co.

Zádrapa, Lukáš a Michaela Pejčochová. 2009. *Čínské písmo*. Praha: Academia.

Příručky

Crowther, Jonathan (ed.). 1995. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford: Oxford University Press.

Filipec, Josef a kol. 2010. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.

Havránek, Bohuslav a Alois Jedlička. 2002. *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna.

Karlík, Petr a kol. 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN.

Lǐ, Gǔchūān 李古川. 2008. *Wàiláicí – dárén 365 xìliè 外来词——达人 365 系列*. Shànghǎi 上海: Shànghǎi jǐnxiù wénzhāng chūbǎnshè 上海锦绣文章出版社.

Rejzek, Jiří. 2004. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda.

Shǐ, Yǒuwèi 史有为 a kol. 2000. *Hànyǔ wàiláicí 汉语外来词*. Běijīng 北京: Shāngwù yìnshūguǎn 商务印书馆.

Vochala, Jaromír. 2003. *Čínsko-český, česko-čínský slovník*. Voznice: Leda.

Xiàndài Hànyǔ Cídiǎn 现代汉语词典. 2005. Běijīng 北京: Shāngwù yìnshūguǎn 商务印书馆.

PŘÍLOHY

Seznam anglických výpůjček v čínštině

(T = transliterace, K = kalk, HV = hybridní výpůjčka)

Anglicky	Česky	Pinyin	Čínsky	Typ výpůjčky
aspirin	aspirin	āsīpǐlín	阿司匹林	T
bar	bar	jiǔbā	酒吧	HV
beer	pivo	pǐjiǔ	啤酒	HV
bikini	bikiny	bǐjīnǐ	比基尼	T
blog	blog	bùluògé	部落格	HV
bourgeoisie	buržoazie	bù'ěrqíáoyà	布尔乔亚	T
brandy	brandy	báilándì(jiǔ)	白兰地(酒)	T (HV)
bungee	bungee	bèngjí	蹦极	HV
bus	autobus	bās(h)ì	巴士	T
Bush	Bush	bùshí	布什	T
bye-bye	ahoj	báibái	拜拜	T
caffeine	kofein	kāfēiyīn	咖啡因	T
Cambridge	Cambridge	jiànqiáo	剑桥	HV
cannon	dělo	jiānóngpào	加农炮	HV
capitalism	kapitalizmus	zīběnzhǔyì	资本主义	K
card	karta	kǎ(piàn)	卡(片)	T (HV)
cartoon	komiks, animovaný film	kǎtōng (piàn)	卡通(片)	T (HV)
cocoa	kakao	kěkě	可可	T
chocolate	čokoláda	qiǎokèlì	巧克力	T
company	společnost	gōngsī	公司	K
chauvinism	šovinizmus	shāwénzhǔyì	沙文主义	HV
cigar	doutník	xuějiā(yān)	雪茄(烟)	T (HV)
coffee	káva	kāfēi	咖啡	T
commercialization	komercializace	shāngyèhuà	商业化	K
cool	skvělý	kù	酷	T
coolie	kuli	kǔlì	苦力	HV
copy	kopie	kǎobèi	拷贝	T
curry	kari	gālì	咖喱	T
democracy	demokracie	démóukèlāxī	德谟克拉西	T

dictator	diktátor	díkètūiduō	狄克推多	T
disco	disko	dísīkē	迪斯科	T
dollar	dolar	měiyuán	美元	HV
e-mail	e-mail	yīmèi'ér	伊妹儿	T
England	Anglie	yīnggélán	英格兰	T
		yīngguó	英国	HV
federation	federace	liánbāng	联邦	K
generation gap	generační propast	dàigōu	代沟	K
geography	zeměpis	dìlǐ	地理	K
globalization	globalizace	quánqíúhuà	全球化	K
golf	golf	gāo'ěrfū(qiú)	高尔夫(球)	T (HV)
guitar	kytara	jítā	吉他	T
hacker	hacker	hēikè	黑客	K
hamburger	hamburger	hànbǎobāo	汉堡包	HV
heavy metal	heavy metal	zhòng jīnshǔ	重金属	K
hi/ hey	ahoj/ hej	hāi	嗨	T
hot dog	párek v rohlíku	règǒu	热狗	K
humour	humor	yōumò	幽默	T
ice-cream	zmrzlina	bīngqílín	冰淇淋	HV
inspiration	inspirace	yāntǔpīlǐchún	烟土披里纯	T
internet	internet	yīntèwǎng	因特网	HV
jeep	džíp	jípǔ(chē)	吉普(车)	T (HV)
karaoke	karaoke	kǎlāOK	卡拉 OK	T
laser	laser	léishè	雷射	HV
lemon	citron	níngméng	柠檬	T
logic	logika	luóji	逻辑	HV
lorry	nákladní auto	kǎchē	卡车	HV
make love	milovat se	zuò'ài	作爱	K
mango	mango	mángguó	芒果	HV
marathon	maraton	mǎlāsōng(sàipǎo)	马拉松(赛跑)	T (HV)
Mickey Mouse	Myšák Mickey	míläoshǔ	米老鼠	HV
microphone	mikrofon	màikèfēng	麦克风	T
model	model/ ka	móte(r)	模特(儿)	T
modern	moderní	módēng	摩登	T
mosaic	mozaika	mǎsàikè	马赛克	T
motorcycle	motorka	mótuōchē	摩托车	HV

mouse (computer device)	myš (součást počítače)	(huà)shǔ	(滑)鼠	K
navigate	navigovat	hánghǎi	航海	K
New Zealand	Nový Zéland	xīn xīlán	新西兰	HV
nylon	nylon	nílóng	尼龙	T
Obama	Obama	àobāmǎ	奥巴马	T
Olympics	Olympijské hry	àolínpǐkè	奥林匹克	T
opium	opium	yāpiàn(yān)	鸦片(烟)	T (HV)
party	večírek	pàiduì	派对	HV
pharaoh	faraon	fǎlǎo	法老	T
pie	koláč	pái	排	T
pizza	pizza	bǐsà(bǐng)	比萨(饼)	T (HV)
poker	karty (od 'pokr')	pūkè	扑克	T
pound	libra	yīngbàng	英镑	T
punk	pankáč	péngkè	朋克	T
radar	radar	léidá	雷达	HV
rifle	puška	láifúqiāng	来福枪	HV
railroad	železnice	tiělù	铁路	K
rock'n'roll	rokenrol	yáogǔn	摇滚	K
romance	romantika	làngmàn	浪漫	T
sandwich	sendvič	sānmíngzhì	三明治	T
sardine	sardinka	shādīngyú	沙丁鱼	HV
sauna	sauna	sāngnǎ	桑拿	T
saxophone	saxofon	sàkèsīfēng	萨克斯风	T
		sàkèguǎn	萨克管	HV
shampoo	šampon	xiāngbó	香波	HV
shirt	košile	xùshān	恤衫	HV
shock	šok	xiūkè	休克	HV
sofa	pohovka	shāfā	沙发	T
software	software	ruǎnjiàn	软件	K
star (singing, movie)	hvězda (pěvecká, filmová)	xīng (gēxīng, míngxīng)	星 (歌星, 明星)	K
subconscious	podvědomý	xiàyìshi	下意识	K
supermarket	supermarket	chāojí shìchǎng	超级市场	K
system	system	xìtǒng	系统	HV
tango	tango	tàngē(wǔ)	探戈(舞)	T (HV)
tank	tank	tǎnkè	坦克	T

talk show	talk show	tuōkǒuxiù	脱口秀	T
taxi	taxík	dís(h)i	的士	T
T-shirt	tričko	T xù (shān)	T 恤(衫)	T (HV)
telephone	telefon	délùfēng	德律风	T
tractor	traktor	tuōlājī	拖拉机	HV
vitamin	vitamín	wéitāmìng	维他命	HV
		wéishēngsù	维生素	HV
whiskey	whiskey	wēishìjǐ(jiǔ)	威士忌(酒)	T (HV)
WTO	Světová obchodní organizace	shìmào zǔzhī	世贸组织	K
X-ray	rentgen	àikèsīguāng	爱克斯光	HV
yoga	jóga	yújiā	瑜伽	T

Seznam vybraných obchodních značek v čínštině

Anglicky	Pinyin	Čínsky	Typ výpůjčky
Acer	hóngqí	宏碁	HV
Apple	píngguǒ	苹果	K
Avon	yǎfāng	雅芳	HV
Bluetooth	lánáyá	蓝牙	K
Burger King	hànbǎowáng	汉堡王	HV
Coca Cola	kěkǒukělè	可口可乐	HV
Colgate	gāolùjié	高露洁	HV
Disney	díshìní	迪士尼	T
KFC	kěndéjī	肯德基	HV
McDonalds	màidāngláo	麦当劳	HV
Motorola	mótuōluòlā	摩托罗拉	T
Nike	nǎikè	耐克	T
Nokia	nuòjīyà	诺基亚	T
Olay	yùlánóu	玉兰油	HV
Oriflame	ōuruìlián	欧瑞莲	HV
Pampers	bàngbǎoshì	帮宝适	HV
Pentium	bēnténg	奔腾	HV
Pepsi (Cola)	bǎishì(kělè)	百事(可乐)	HV
Pizza Hut	bìshèngkè	必胜客	HV
Samsung	sānxīng	三星	T
Sony	suǒní	索尼	T
Sony Ericsson	suǒní àilìxìn	索尼爱立信	HV
Starbucks	xīngbākè	星巴克	T
Subway restaurants	sàibǎiwèi	赛百味	HV
Swarovski	shīhuáluòshìqí	施华洛世奇	T